

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

Кафедра природничих наук та методик їхнього навчання

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

Центральноукраїнського
державного університету

імені Володимира Винниченка

проф. Соболев Є.Ю.

_____ 202__ р.

ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЇ

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Предметна спеціальність: 014.07 Середня освіта (Географія)

Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота

Кваліфікаційний екзамен з педагогіки, психології, географічних дисциплін та методики навчання географії, краєзнавчо-туристичних дисциплін та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи

Програму кваліфікаційного екзамену розглянуто та затверджено на засіданні кафедри природничих наук та методик їхнього навчання

Протокол № 3 від "29" вересня 2023 р.

В.о. зав. кафедри _____ Сальник І.В.

Кропивницький – 2023

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча програма кваліфікаційного екзамену з педагогіки, психології, географічних дисциплін та методики навчання географії, краєзнавчо-туристичних дисциплін та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи розроблена для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань: 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта (Географія), освітньо-професійної програми “Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота.

Атестація здобувачів вищої освіти бакалаврів за спеціальністю 014 «Середня освіта (Географія)» здійснюється в Центральноукраїнському державному університеті імені Володимира Винниченка відповідно до Закону України «Про вищу освіту», Положень Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка про організацію освітнього процесу у 2023-2024 н.р., про атестацію здобувачів вищої освіти, про академічну свободу та академічну доброчесність.

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти та відповідних освітніх програм за певною спеціальністю та вирішення питань щодо присвоєння випускникам відповідного ступеня вищої освіти, відповідної кваліфікації та видача диплома.

Атестація здобувачі вищої освіти – це обов’язковий підсумковий етап навчання студентів за кожним освітнім рівнем. До атестації допускаються студенти після завершення теоретичної і практичної частини навчання, які повністю засвоїли зміст навчального матеріалу, передбаченого освітньою програмою за певною спеціальністю та відповідним освітнім рівнем, і виконали всі вимоги навчального плану та освітньої програми.

Атестація проводиться у формі **кваліфікаційного екзамену** (комплексної перевірки знань студентів із дисциплін навчального плану спеціальності за певним рівнем вищої освіти в обов’язі, відповідному чинним навчальним програмам). Атестація здійснюється відкрито і гласно.

Кваліфікаційний екзамен проводиться за такими принципами: академічна доброчесність; об’єктивність; прозорість і публічність; незалежність; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір; єдність методики оцінювання результатів.

Мета та завдання кваліфікаційного екзамену

На кваліфікаційних екзаменах студенти-випускники повинні продемонструвати знання теоретичних основ із фахових географічних та краєзнавчо-туристичних дисциплін, педагогіки, психології, методики навчання географії та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи, виявити володіння педагогічними і методичними вміннями та науковим підходом до розв’язання практичних проблем навчання і виховання.

Головною вимогою кваліфікаційного екзамену до рівня теоретичної підготовки студентів-випускників освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» є ґрунтовне знання ними теоретичних основ фахових дисциплін, провідних концептуальних теорій навчання і виховання, усвідомлення ролі і значення психолого-педагогічних наук у майбутній професійній діяльності.

Відповідь студента на кваліфікаційному екзамені повинна засвідчити повноту знань категоріально-понятійного апарату та теоретико-методологічних основ з фаху та спеціалізації, педагогіки, психології, методики навчання географії та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи; нових підходів до трактування окремих понять, розуміння їх сутності, а також знання фактів, термінології, структур, принципів, законів, закономірностей, методів, засобів навчання і виховання; володіння професійними компетентностями, необхідними для виконання функцій вчителя географії та англійської мови закладу загальної середньої освіти.

Студент-випускник має продемонструвати здатність здійснювати фахову діяльність, організації реального освітнього процесу, володіння вміннями й навичками операційного рівня, методичну грамотність, зокрема сформованість гностичних, конструктивно-планувальних, проектувальних і комунікативно-навчальних умінь.

Освітні компоненти, винесені на екзамен

Атестація з фахових дисциплін проводиться у формі усної відповіді з дисциплін за нижче наведеним переліком дисциплін (табл. 1), який відповідає проекту Стандарту вищої освіти зі спеціальності 014 Середня освіта (Географія) та «Положенню про атестацію здобувачів вищої освіти у Центральноукраїнському державному університеті імені Володимира Винниченка» (затверджено протоколом вченої ради ЦДУ № 6 від 28.11.2022 р.). Зміст екзаменаційних білетів формується на основі нижче представлених навчальних програм з фахових дисциплін.

Таблиця 1. Дисципліни, що винесені на атестацію

№ з/п	Дисципліни, що винесені на державну атестацію
Теоретична частина	
<i>1. Географічні дисципліни</i>	
1	Загальне землезнавство
2	Географія материків і океанів
3	Регіональна економічна і соціальна географія
4	Економічна і соціальна географія України
5	Фізична географія України
<i>2. Краєзнавчо-туристичні дисципліни</i>	
1	Краєзнавство і туризм
Практична частина	
1.	Педагогіка
2.	Психологія
3.	Методика навчання географії
4.	Методика організації краєзнавчо-туристичної роботи

Структура, зміст, форма проведення кваліфікаційного екзамену

Кваліфікаційний екзамен складається з двох частин:

1. **теоретична частина** - усна відповідь з фахових дисциплін;
2. **практична частина**:

- виконання кваліфікаційних завдань з методики навчання географії та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи (форма проведення — усна).

- виконання кваліфікаційних завдань з педагогіки та психології (форма проведення — усна).

Програмні компетентності

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати професійні проблеми та спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти та організації краєзнавчо-туристичної роботи, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук та географічної науки, застосовувати інноваційні технології в роботі, критично та творчо мислити.

Загальні компетентності (ЗК).

Системні компетентності:

ЗК1 – базові знання з дисциплін соціально-гуманітарної підготовки в обсязі, необхідному для засвоєння фахових дисциплін та професійної діяльності вчителя.

ЗК2 – здатність до критичного осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності та на межі предметних галузей, зрозумілого і недвозначного донесення власних висновків, а також знань і пояснень, що їх обґрунтовують, до осіб, які навчаються.

ЗК3 – здатність до проведення дослідницької та/або інноваційної діяльності.

ЗК4 – здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями, набувати соціальні навички (soft skills), спеціалізовані концептуальні знання в процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, усвідомлення можливості навчання впродовж життя.

ЗК5 – здатність застосовувати набуті знання на практиці, критично сприймати інформацію, виявляти, ставити та вирішувати проблеми, генерувати нові ідеї (креативність), приймати

обґрунтовані рішення, адаптуватися та діяти в новій ситуації.

ЗК6 – навички забезпечення безпеки життєдіяльності та здорового способу життя, збереження здоров'я і високої працездатності.

Інструментальні компетентності:

ЗК7 – навички використання інформаційних і комунікаційних технологій у процесі навчання або дослідження, пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК8 – здатність до прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування.

ЗК9 – здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК10 – здатність спілкуватися державною мовою (як усно, так і письмово), використовувати знання іноземної мови в освітній діяльності.

Міжособистісні компетентності:

ЗК11 – навички міжособистісної взаємодії, уміння працювати автономно та в команді.

ЗК12 – здатність діяти на засадах етичних міркувань (мотивів), дотримуватися гендерної рівності, позитивно ставитися до представників інших культур, застосовувати соціальні навички (soft skills).

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

ФК1 – здатність демонструвати знання теоретико-методологічних основ та історії розвитку географічної науки, використовувати поняттєво-термінологічний апарат, концепції, парадигми, теорії географії для характеристики географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, в межах України, локальному).

ФК2 – здатність застосовувати базові знання з природничих наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, України, природних ресурсів та природокористування, природних комплексів.

ФК3 – здатність орієнтуватися у світовому й національному географічному освітньо-науковому просторі, опрацьовувати різні джерела географічної інформації, ефективно та вільно передавати географічні ідеї, принципи та теорії письмовими, усними та візуальними засобами, в тому числі за допомогою інформаційних технологій.

ФК4 – володіння методикою географічних та педагогічних досліджень, здатність виконувати польові дослідження природних і суспільних об'єктів та процесів, педагогічні дослідження, інтерпретувати отримані результати досліджень, застосовувати їх у професійній діяльності.

ФК5 – здатність до виконання функціональних обов'язків вчителя географії та класного керівника, педагогічного мислення, осмислення та аналізу педагогічної дійсності, застосування творчого підходу, моделювання та розв'язування педагогічних ситуацій, планування навчально-виховної роботи з дітьми, педагогами та батьками, застосування індивідуального підходу, розвитку творчих здібностей, активізації пізнавальної діяльності, дотримання педагогічного такту.

ФК6 – здатність вивчати психологічні особливості засвоєння учнями навчальної інформації з метою діагностики, прогнозу ефективності та корекції освітньо-виховного процесу у середній школі, результатів конкретних педагогічних впливів, створювати сприятливий позитивний емоційний клімат на уроці, управляти учнівським колективом, комунікувати зі спільнотами, організувати комунікацію учнів, створювати рівноправне, справедливе освітнє середовище, що сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціокультурних та економічних особливостей.

ФК7 – здатність застосовувати набуті географічні і психолого-педагогічні компетентності, знання сучасних методик і освітніх технологій для формування в учнів загальних і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків географії відповідно до вимог державного стандарту з освітньої галузі «Природознавство» в основній (базовій) середній школі.

ФК8 – здатність планувати та конструювати процес навчання географії в школі відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці, з врахуванням гігієнічних вимог, основних дидактичних принципів, вікових та індивідуальних особливостей учнів із застосуванням сучасних методик і освітніх технологій, у тому числі й інформаційних.

ФК9 – здатність проектувати і складати різноманітні тематичні карти, аналізувати

інформацію за географічними картами, атласами та іншими картографічними творами, використовувати ГІС-технології в обсязі, необхідному для роботи вчителя географії та вирішення задач, пов'язаних із просторово-розподіленою інформацією в середовищі ГІС.

ФК10 – здатність до системного географічного мислення, критичного сприйняття інформації, розуміння та пояснення основних фізико-географічних та суспільно-географічних процесів, що відбуваються у географічному просторі на різних просторових та часових рівнях його організації, уміння встановлювати географічні закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства.

ФК11 – здатність до розуміння та пояснення особливостей фізико-географічних об'єктів у геосферах, взаємозв'язків у ландшафтах та біогеоценозах; географічного аналізу закономірностей просторової диференціації ландшафтної оболонки та прояву фізико-географічних закономірностей у межах океанів, материків, України та її регіонів.

ФК12 – здатність пояснювати геоекологічні аспекти функціонування природно-техногенних систем, прагнення до збереження навколишнього середовища, раціонального природокористування, охорони ландшафтного різноманіття та біорізноманіття, природоохоронної та природно-заповідної діяльності, розуміти та пояснювати стратегію збалансованого розвитку людства.

ФК13 – здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, населення, культури та релігій, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах, в Україні та її регіонах.

ФК14 – здатність реалізовувати краєзнавчий підхід на уроках географії, у позакласній та позашкільній діяльності.

Фахові компетентності спеціалізації (ФКС)

ФКС1 – здатність застосовувати знання теоретичних основ рекреаційної географії, краєзнавства та туризму в професійній діяльності, характеризувати закономірності просторової організації рекреаційних та туристичних ресурсів світу, окремих країн та України.

ФКС2 – здатність організовувати краєзнавчо-туристичну роботу в закладах освіти, планувати та проводити краєзнавчо-туристичні заходи, розробляти туристичні маршрути і тури відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці, основ гігієнічного та медичного забезпечення, особливостей фізичного розвитку учнів.

ФКС3 – здатність організовувати шкільне та туристичне краєзнавство, проводити краєзнавчо-туристичні дослідження своєї місцевості, збирати, упорядковувати і використовувати краєзнавчі матеріали, працювати з різними джерелами краєзнавчої інформації.

ФКС4 – здатність розробляти різні види екскурсій з урахуванням пізнавальних потреб, культури, релігії рекреанта, на підставі знань ресурсів рекреаційного регіону, існуючих технологій розробки екскурсійної програми, методик проведення екскурсій; володіння методикою організації музейної справи.

Програмні результати навчання

Програмні результати навчання за спеціальністю (ПРН).

Знання і розуміння

Студент:

ПРН1 – *знає та розуміє* теоретико-методологічні основи та історію розвитку географічної науки, зокрема, понятійно-термінологічний апарат, концепції, парадигми, теорії географії, географічну номенклатуру;

ПРН2 – *описує* основні механізми функціонування природних комплексів, суть територіальної організації суспільства, окремих їх компонентів, *класифікує* зв'язки і залежності між компонентами, *знає* причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них;

ПРН3 – *знає і розуміє* принципи і закономірності будови і функціонування ландшафтно-оболонки Землі, особливості фізико-географічних об'єктів і процесів у геосферах, взаємозв'язків у ландшафтах та біогеоценозах; *пояснює* закономірності просторової

диференціації ландшафтної оболонки та прояв фізико-географічних закономірностей на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях, у межах океанів, материків, України та її регіонів; *розуміє* геоecологічні аспекти функціонування природно-техногенних систем та *усвідомлює* важливість охорони навколишнього середовища;

ПРН4 – *знає* психолого-педагогічні аспекти навчання і виховання учнів, сучасні теоретичні та прикладні основи методики навчання географії в загальноосвітній школі;

ПРН5 – *знає* вимоги безпеки життєдіяльності й охорони праці в загальноосвітньому навчальному закладі;

ПРН6 – *знає* та *розуміє* закономірності територіальної організації суспільного виробництва, населення, культури та релігій, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах, в Україні та її регіонах.

ПРН7 – *володіє* базовими знаннями з дисциплін суспільно-гуманітарної підготовки, оцінює і прогнозує політичні, економічні, соціальні, культурні процеси та явища.

Уміння

Студент:

ПРН8 – *застосовує* базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, її теоретичні й емпіричні досягнення; *орієнтується* у світовому й національному географічному освітньо-науковому просторі; *опрацьовує* різні джерела географічної інформації; вільно передає географічні ідеї, принципи і теорії письмовими, усними та візуальними засобами, в тому числі за допомогою інформаційних технологій;

ПРН9 – *застосовує* базові знання з природничих наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, України, природних комплексів;

ПРН10 – географічно *мислить*, *критично сприймає* інформацію; *пояснює* основні фізико-географічні та суспільно-географічні процеси, що відбуваються у географічному просторі на різних просторових та часових рівнях його організації; *встановлює* географічні закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства;

ПРН11 – *встановлює* закономірності територіальної організації суспільного виробництва та населення, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах, в Україні та її регіонах;

ПРН12 – *складає* різноманітні тематичні карти, застосовуючи різні графічні прийоми, *аналізує інформацію* за географічними картами, атласами та іншими картографічними творами; *застосовує* ГІС-технології в обов'язковому, необхідному для роботи вчителя географії та для вирішення задач, пов'язаних з просторово-розподіленою інформацією в середовищі ГІС;

ПРН13 – *виконує* польові дослідження природних і суспільних об'єктів та процесів, педагогічні дослідження, *інтерпретує* отримані результати досліджень, *застосовує* їх у професійній діяльності;

ПРН14 – *застосовує* набуті географічні та психолого-педагогічні компетентності, сучасні методики й освітні технології, в тому числі й інформаційні, для формування в учнів загальних і предметних компетентностей, здійснення міжпредметних зв'язків та формування основ цілісної природничо-наукової картини світу, відповідно до вимог державного стандарту з освітньої галузі «Природознавство» основної (базової) середньої школи;

ПРН15 – *виконує* функціональні обов'язки вчителя географії та класного керівника, педагогічно *мислить*, *аналізує* педагогічну дійсність, *застосовує* творчий підхід до педагогічної діяльності, моделює та розв'язує педагогічні ситуації, *планує* навчально-виховну роботу з дітьми, педагогами та батьками, *застосовує* індивідуальний підхід, *дотримується* педагогічного такту.

ПРН16 – *застосовує* методики психодіагностики у школі з метою здійснення диференційного навчання і оптимізації навчально-виховного процесу, *прогнозує* розвиток та виховання особистості дитини, результати конкретних педагогічних впливів, *створює* сприятливий позитивний емоційний клімат на уроці, *управляє* учнівським колективом, здатен до комунікації зі спільнотами;

ПРН17 – *володіє* основами професійної культури при підготовці та редагуванні текстів державною мовою зі спеціальності та предметної спеціалізації, а також *володіє* однією з іноземних мов на рівні, необхідному для роботи з навчально-методичною літературою зі

спеціальності та предметної спеціалізації;

ПРН18 – планує та конструює процес навчання географії в школі відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці, з урахуванням гігієнічних вимог, основних дидактичних принципів, вікових та індивідуальних особливостей учнів із застосуванням сучасних методик і освітніх технологій, у тому числі й інформаційних; реалізує краєзнавчий підхід на уроках географії, у позакласній та позашкільній діяльності.

Комунікація

Студент:

ПРН19 – *організовує* співпрацю учнів і вихованців та ефективно працює в команді (педагогічному колективі освітнього закладу, інших професійних об'єднаннях), визначає оптимальні шляхи організації учнівського колективу в різних видах діяльності;

ПРН20 – *розуміє* значення культури як форми людського існування, цінує різноманіття та мультикультурність світу і керується у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу, співробітництва та гендерної рівності.

Автономія і відповідальність

Студент:

ПРН21 – самостійно організовує процес навчання, забезпечує рівноправне, справедливе освітнє середовище, що сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціокультурних та економічних особливостей, здійснює педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху

ПРНС1 – *застосовує* знання теоретичних основ рекреаційної географії, краєзнавства та туризму в професійній діяльності, характеризує закономірності просторової організації рекреаційних та туристичних ресурсів світу, окремих країн та України.

ПРНС2 – *моделює, організовує та проводить* краєзнавчо-туристичні заходи, *вміє розробляти* туристські маршрути та тури відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці, основ гігієнічного та медичного забезпечення, особливостей фізичного розвитку учнів.

ПРНС3 – *організовує* шкільне та туристичне краєзнавство, *проводить* краєзнавчо-туристичні дослідження своєї місцевості, *збирає, упорядковує і використовує* краєзнавчі матеріали, *вміє працювати* з різними джерелами краєзнавчої інформації

ПРНС4 – *розробляє* різні види екскурсій з урахуванням пізнавальних потреб, культури, релігії рекреанта, на підставі знань ресурсів рекреаційного регіону, існуючих технологій розробки екскурсійної програми, методик проведення екскурсій; *володіє* методикою організації музейної справи.

Процедура проведення екзамену

Кваліфікаційний екзамен з педагогіки, психології, географічних дисциплін та методики навчання географії, краєзнавчо-туристичних дисциплін та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи передбачає виявлення рівня теоретичної та практичної підготовки випускника і проводиться **в два дні**:

1-й день - теоретична частина кваліфікаційного екзамену, яка має на меті розкриття питань, спрямованих на визначення рівня теоретичної підготовки з географічних та краєзнавчо-туристичних дисциплін. Форма проведення: усна відповідь на теоретичні питання.

2-й день - практична частина екзамену, що передбачає захист кваліфікаційних завдань з педагогіки, психології, методики навчання географії та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи та має на меті перевірку теоретичної і практичної підготовки випускника до діяльності вчителя географії.

Структура екзаменаційного білету

Теоретична частина

Питання 1. – за змістом програм із загального землезнавства або географії материків та океанів, або фізичної географії України;

Питання 2. – за змістом програм із регіональної економічної і соціальної географії або

економічної і соціальної географії України;

Питання 3. - за змістом програми з краєзнавства і туризму.

Практична частина

1 завдання — з педагогіки;

1 завдання — з психології;

1 завдання — з методики навчання географії;

1 завдання — з методики організації краєзнавчо-туристичної роботи.

Кваліфікаційне завдання з методики навчання географії

Мета: визначення рівня сформованості професійної компетенції – здатності виконувати функції вчителя географії (рівень базової середньої освіти).

Випускнику необхідно захистити модель уроку або позакласного заходу географії, розв'язати ситуаційне завдання, а також:

– скласти стислий план-конспект заняття, враховуючи новітні досягнення методики навчання географії, педагогіки, психології, алгоритм розв'язання завдання;

– обґрунтувати мету, тип заняття, структуру та етапи, застосування наочності, ІКТ, очікувані результати.

Вимоги до кваліфікаційного завдання, що моделює діяльність учителя.

Виконане кваліфікаційне завдання має містити:

– усне обґрунтування моделі навчального заняття, цілей і типу заняття з предмету у контексті сучасної методики навчання географії, вимог педагогіки, психології;

– обґрунтування етапів заняття, прийомів, засобів реалізації цілей і задач, вибір обладнання, використання засобів навчання;

– дотримання норм часу для висвітлення окремих складових завдання, логічність переходу від однієї частини до іншої;

– обґрунтування очікуваних результатів.

Критерії оцінювання:

– методична грамотність;

– рівень сформованості методичної, педагогічної, психологічної, фахової компетенцій;

– точність виконання завдання;

– коректність використання наочності, ІКТ;

– здатність до обґрунтування методичних рішень;

– визначення очікуваних результатів.

Випускник повинен надати вичерпну відповідь на запитання і зауваження голови і членів ЕК.

Кваліфікаційне завдання з методики організації краєзнавчо-туристичної роботи

Мета: визначення рівня сформованості професійної компетенції – здатності виконувати функції організатора краєзнавчо-туристичної роботи у закладах загальної середньої освіти.

Випускнику необхідно захистити розробку плану-конспекту проведення однієї з форм організації краєзнавчо-туристичної роботи.

Критерії оцінювання:

– методична грамотність;

– точність виконання завдання;

– здатність до обґрунтування методичних рішень;

– визначення очікуваних результатів.

Випускник повинен надати вичерпну відповідь на запитання і зауваження голови і членів ЕК.

Кваліфікаційне завдання з педагогіки

Випускник одержує 1 завдання з педагогіки, підготовлене кафедрою педагогіки та освітнього менеджменту.

Кваліфікаційне завдання з психології

Випускник одержує 1 завдання з психології, підготовлене кафедрою філософії, політології та психології.

Критерії оцінювання кваліфікаційного екзамену

Загальні критерії оцінювання знань, умінь і навичок студента за результатами відповіді на

питання та виконання практичних завдань екзаменаційного білета визначаються Університетом.

Розподіл балів між частинами екзамену та критерії оцінювання кваліфікаційного екзамену представлені у таблицях 2-7.

Оцінка за кожне питання кваліфікаційного екзамену розраховується як середньоарифметична сума балів за результатами виставленої кожним членом екзаменаційної комісії оцінки. Підсумкова оцінка на кваліфікаційних екзаменах розраховується як сума балів за кожне питання екзаменаційного білета.

Згідно зі специфікою дисциплін, питання з яких містяться у білеті державного екзамену, підсумкова оцінка екзамену визначається як сума оцінок за кожен вид екзаменаційних завдань, виставлених кожним членом екзаменаційної комісії (екзаменатором) відповідного науково-педагогічного профілю з урахуванням думки інших членів комісії. Виконання всіх екзаменаційних завдань із екзамену є обов'язковим.

Кваліфікаційний екзамен оцінюється в 100 балів.

Результати складання екзамену оцінюються для студентів всіх рівнів вищої освіти за 100-бальною шкалою, за шкалою ЄКТС (A, B, C, D, E, FX, F) та національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно»).

Студент-випускник має бути ознайомлений з програмами екзамену, основними питаннями організації роботи екзаменаційної комісії, її завданнями, правами та обов'язками студента під час проведення атестації.

Таблиця 2.

Розподіл балів між частинами кваліфікаційного екзамену

1 частина - Теоретична	2 частина - Практична		
	Методика навчання географії та методика організації краєзнавчо-туристичної роботи	Педагогіка	Психологія
40 балів	20 балів	20 балів	20 балів

Підсумкова кількість балів на державному кваліфікаційному екзамені вираховується як сума балів з вище зазначених складових. Конкретні критерії оцінювання виконання практичної частини екзамену з педагогіки та психології здійснюються відповідними кафедрами університету.

Критерії оцінювання теоретичної частини екзамену

Розподіл балів між питаннями білету:

Питання 1 із загального землезнавства із загального землезнавства або географії материків та океанів, або фізичної географії України — 15 балів;

Питання 2 із регіональної економічної і соціальної географії або економічної і соціальної географії України — 15 балів;

Питання 3 з краєзнавства і туризму — 10 балів.

Критерії комплексного оцінювання знань студента з теоретичної частини кваліфікаційного екзамену (з географічних та краєзнавчо-туристичних дисциплін) подано в таблиці 3.

Таблиця 3.

Критерії комплексного оцінювання знань студента з фахових дисциплін

Бал за виконання	Критерії оцінювання
35-40 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний повністю. Студент має системні, міцні знання, вільно орієнтується у фаховому понятійно-термінологічному апараті. Студент має міцні практичні навички.

30-34 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний майже повністю. Студент має системні, міцні знання, вільно орієнтується у фаховому понятійно-термінологічному апараті. Студент має міцні практичні навички.
25-29 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний майже повністю. Студент має системні, міцні знання, орієнтується у фаховому понятійно-термінологічному апараті, проте у відповідях мають місце помилки. Студент має міцні практичні навички.
20-24 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний частково. Студент не має системних, міцних знань, у фаховому понятійно-термінологічному апараті орієнтується не вільно, у відповідях мають місце помилки. Студент не має міцних практичних навичок.
15-19 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний на низькому рівні. Студент не має системних, міцних знань, у фаховому понятійно-термінологічному апараті орієнтується не вільно, у відповідях багато помилок. Студент не має міцних практичних навичок.
менше 15 балів	Теоретичний зміст курсу не засвоєний. Студент не має системних, міцних знань, у фаховому понятійно-термінологічному апараті не орієнтується, у відповідях багато помилок. У студента майже відсутні практичні навички.

Критерії оцінювання практичної частини екзамену

Критерії оцінювання кваліфікаційного завдання з педагогіки

В оцінці теоретичних знань випускників враховуються такі позиції:

- достатність обсягу знань;
- правильність, повнота, глибина, системність, міцність знань;
- ґрунтовність обізнаності з основними поняттями, принципами, законами, правилами, фактами, явищами;
- рівень володіння педагогічною теорією і логікою міркувань;
- рівень здійснення мислинневих операцій – аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення;
- рівень володіння культурою мовлення у проявах усіх ознак: правильності, точності, виразності, доцільності, змістовності.

Оцінювання **практичних умінь** студентів-випускників здійснюється на основі виявленої ними здатності застосовувати знання з педагогіки в конкретних педагогічних ситуаціях, моделювати педагогічний процес в навчальному закладі у різноманітних методах і формах роботи з учнями.

В оцінюванні практичних умінь враховуються:

- повнота аналізу проблеми;
- самостійність міркувань, наявність власних суджень щодо трактування проблематики завдання;
- грамотність аргументації;
- використання категоріального апарату.

Таблиця 4.

Критерії оцінювання кваліфікаційного завдання з педагогіки

Кількість балів	Критерії оцінювання виконання завдання з педагогіки
-----------------	---

18-20 балів	Студент-випускник виявляє міцні, системні й глибокі знання з педагогіки, усвідомлено використовує їх у стандартних та нестандартних ситуаціях, демонструє досконале знання і розуміння основних теоретичних положень, володіє науковою термінологією, самостійно аналізує та оцінює педагогічні явища, виявляє і обґрунтовує причинно-наслідкові зв'язки, робить самостійні обґрунтовані висновки, виявляє вміння логічно викладати свої думки.
15-17 балів	Студент-випускник самостійно відтворює навчальний матеріал, виявляє знання і розуміння основних теоретичних положень, допускає незначні помилки під час пояснення окремих педагогічних явищ та у формулюванні наукових термінів, встановлює причинно-наслідкові зв'язки, самостійно аналізує та оцінює педагогічні явища, застосовує знання у стандартних ситуаціях, робить самостійні, але недостатньо чіткі висновки, виправляє власні помилки, виявляє вміння логічно викладати свої думки.
12-14 балів	Студент-випускник самостійно, але неповно відтворює навчальний матеріал, виявляє недостатній рівень знання й розуміння основних положень педагогіки, допускає помилки під час пояснення окремих педагогічних явищ та у формулюванні наукових термінів, з допомогою викладача оцінює педагогічні явища, застосовує знання у стандартних ситуаціях, робить не чіткі висновки, частково дотримується логіки під час викладення своєї думки.
1-11 балів	Студент-випускник виявляє поверхові знання й розуміння основних положень педагогіки, відтворює лише окремі фрагменти, називає лише розрізнені факти, дає відповідь у формі висловлювання (судження); допускає суттєві помилки під час пояснення педагогічних явищ та у формулюванні наукових термінів, оперує лише загальними фразами, не виявляє вміння логічно викладати свої думки, необхідні практичні навички не сформовані.

Критерії оцінювання кваліфікаційного завдання з психології

В оцінці **теоретичних** знань випускників враховується наступне:

- достатність обсягу знань;
- правильність, повнота, глибина, системність, міцність знань;
- ґрунтовність обізнаності з основними поняттями, принципами, законами, правилами, фактами, явищами;
- рівень володіння теоретичними знаннями з психології та логіка міркувань;
- рівень здійснення мислинневих операцій – аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення;
- рівень володіння культурою мовлення у проявах усіх ознак: правильності, точності, виразності, доцільності, змістовності.

Оцінювання **практичних умінь** студентів-випускників здійснюється на основі виявленої ними здатності застосовувати знання з психології в конкретних ситуаціях, моделювати організацію індивідуального та особистісного підходу в роботі з учнями, вибирати способи психолого-педагогічного впливу та прийоми взаємодії для конструктивного розв'язання конфліктної ситуації; застосувати техніки та прийоми активізації розумових процесів, пізнавальної мотивації в навчальному процесі. В оцінюванні практичних умінь враховуються:

- повнота аналізу проблеми;
- самостійність міркувань, наявність власних суджень щодо трактування проблематики завдання;
- грамотність аргументації;
- використання категоріального апарату.

Таблиця 5.

Критерії оцінювання кваліфікаційного завдання з психології

Кількість балів*	Критерії оцінювання виконання завдання з психології
18-20 балів	Студент-випускник виявляє міцні, системні й глибокі знання з психології, усвідомлено використовує їх у стандартних та нестандартних ситуаціях, демонструє досконале знання і розуміння основних теоретичних положень, володіє науковою термінологією, самостійно аналізує та оцінює психологічні явища, виявляє і обґрунтовує причинно-наслідкові зв'язки, робить самостійні обґрунтовані висновки, виявляє вміння логічно викладати свої думки.
15-17 балів	Студент-випускник самостійно відтворює навчальний матеріал, виявляє знання і розуміння основних теоретичних положень, допускає незначні помилки під час пояснення окремих психологічних явищ та у формулюванні наукових термінів, встановлює причинно-наслідкові зв'язки, самостійно аналізує та оцінює психологічні явища, застосовує знання у стандартних ситуаціях, робить самостійні, але недостатньо чіткі висновки, виправляє власні помилки, виявляє вміння логічно викладати свої думки.
12-14 балів	Студент-випускник самостійно, але неповно відтворює навчальний матеріал, виявляє недостатній рівень знання й розуміння основних положень психології, допускає помилки під час пояснення окремих психологічних явищ та у формулюванні наукових термінів, з допомогою викладача оцінює психічні явища, застосовує знання у стандартних ситуаціях, робить нечіткі висновки, частково дотримується логіки під час викладення своєї думки.
1-11 балів	Студент-випускник виявляє поверхові знання й розуміння основних положень психології, відтворює лише окремі фрагменти, називає лише розрізнені факти, дає відповідь у формі висловлювання (судження); допускає суттєві помилки під час пояснення психічних явищ та у формулюванні наукових термінів, оперує лише загальними фразами, не виявляє вміння логічно викладати свої думки, необхідні практичні навички не сформовані.

Критерії оцінювання кваліфікаційного завдання з методики навчання географії та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи

Критерії оцінювання:

- методична грамотність;
- рівень сформованості методичної, педагогічної, психологічної, фахової компетенцій;
- точність виконання завдання;
- коректність використання наочності, ІКТ;
- здатність до обґрунтування методичних рішень;
- визначення очікуваних результатів.

Випускник повинен надати вичерпну відповідь на запитання і зауваження голови і членів ЕК.

Таблиця 6.

Критерії оцінювання кваліфікаційного завдання з методики навчання географії та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи

Критерії	Розподіл балів
----------	----------------

оцінювання	15-20 балів	10-14 балів	5-9 балів	0-4 бали
Методична грамотність	Захист моделі заняття здійснено відповідно вимог планування, цілей, визначення методичної структури та змісту заняття з урахуванням ступеня навчання, вікових психолого-педагогічних особливостей учнів та у відповідності до всіх методичних вимог	Захист моделі заняття в основному здійснено методично грамотно, з урахуванням вікових психолого-педагогічних особливостей учнів, проте є незначні недоліки в дотриманні зазначених вимог	Захист моделі заняття здійснено із недоліками в дотриманні зазначених вимог	Захист моделі заняття здійснено безграмотно з точки зору методики викладання географії, педагогіки та психології
Точність виконання завдання	Цілі і зміст заняття повністю відповідають поставленому завданню	Цілі і зміст заняття в основному відповідають поставленому завданню	Цілі і зміст заняття в основному відповідають поставленому завданню, але є суттєві недоліки	Цілі і зміст запропонованого заняття не відповідають поставленому завданню
Коректність використання наочності (в тому числі ТЗН)	Заплановано використання технічних та інших засобів навчання	Заплановано використання ТЗН та інших засобів навчання, але методика їх використання не є раціональною	Заплановано використання наочних посібників, але методика їх використання не є раціональною	Не передбачено використання ТЗН та наочності
Здатність до обґрунтування методичних рішень	Студент спонтанно і правильно реагує на запитання екзаменатора. Він здатний теоретично обґрунтувати вибір власних методичних рішень, вільно і коректно користується методичною термінологією.	Студент адекватно реагує на запитання екзаменатора, однак недостатньо впевнено обґрунтовує вибір власних методичних рішень. Студент в основному правильно використовує методичну термінологію.	Студент не зовсім адекватно реагує на запитання екзаменатора, відчуває труднощі в обґрунтуванні власних методичних рішень, припускається значної кількості термінологічних помилок.	Студент не здатен правильно реагувати на запитання екзаменатора. Він не може обґрунтувати вибір власних методичних рішень, майже не користується методичною термінологією.

Таблиця 7.

Загальні критерії оцінювання успішності студентів за результатами атестації

Показник успішності студента (в балах)	Оцінка за шкалою ЄКТС	Визначення	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	А	Студент блискуче володіє теоретичними знаннями та практичними навичками, виявляє методичну досконалість. Відповідь повна, логічно обґрунтована, правильно використані наукові терміни. Відмінне виконання з незначною кількістю помилок. Студент відзначається високим (творчим) рівнем компетентності. Письмові завдання виконані повністю, відповідь обґрунтована, висновки й пропозиції аргументовані й оформлені належним чином	Відмінно
82 – 89	В	Вище середніх стандартів, але з деякими помилками. Студент володіє основними теоретичними знаннями та практичними навичками, понятійним апаратом, характеризується достатнім рівнем компетентності. Письмові завдання виконані повністю, але припущено незначні неточності в розрахунках або оформленні	Добре
74 – 81	С	В цілому змістовна і правильна відповідь з певною кількістю значних помилок. Знання студента є достатніми, він виявляє здатність встановлювати найсуттєвіші зв'язки між явищами, фактами, робити висновки та узагальнення, застосовувати вивчений матеріал для розв'язання практичних завдань. Письмові завдання виконані повністю, однак допущено низку неточностей в розрахунках або оформленні.	Добре
64 – 73	D	Непогано, але зі значною кількістю недоліків. Необхідні практичні навички роботи із вивченим матеріалом сформовано на базовому рівні. Студент в цілому правильно відтворює навчальний матеріал, знає основні теорії і факти, уміє наводити власні приклади на підтвердження певних думок, робити окремі висновки. Виявляє середній рівень компетентності. Письмові завдання виконані в основному, з деякими фактичними та змістовними помилками.	Задовільно
60 – 63	Е	Відповідає мінімальним критеріям. Студент виявив поверхові знання й розуміння основних положень навчального матеріалу. Письмові завдання виконані з рядом фактичних і теоретичних помилок.	Задовільно

1 – 59	FX	Відзначається низьким рівнем компетентності. Студент не володіє основними знаннями екзаменаційних дисциплін, не знає фактичного матеріалу, не володіє поняттєво-термінологічним апаратом професійно-орієнтованих дисциплін. Необхідна ще певна додаткова робота для успішного складання екзамену. Письмові завдання виконані частково, з грубими фактичними та теоретичними помилками.	Незадовільно
--------	----	--	--------------

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ІЗ ДИСЦИПЛІН, ВИНЕСЕНИХ НА АТЕСТАЦІЮ

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Загальне землезнавство

Загальне землезнавство як наука. Система географічних наук. Загальне землезнавство як узагальнююча наука, частина фізичної географії, що вивчає загальні закономірності природи Землі в цілому, її структуру, склад, динаміку. Поняття про об'єкт та предмет вивчення загального землезнавства. Система географічних наук. Місце загального землезнавства серед інших географічних наук. Міжпредметні та міжгалузеві зв'язки.

Методологічні основи загального землезнавства. Історія розвитку загального землезнавства. Принципи організації фізико-географічних досліджень. Методи загального землезнавства. Коротка історія розвитку загального землезнавства. Накопичення землезнавчих знань в найдавніші часи, в епоху античності та середні віки. Епоха Великих географічних відкриттів та її значення для розвитку землезнавства. Землезнавство під час Нового та Новітнього етапів розвитку людського суспільства. Диференціація географічних наук. Завдання землезнавства на сучасному етапі розвитку суспільства. Різноманіття сучасних землезнавчих досліджень.

Всесвіт. Будова, структура та еволюція Всесвіту. Поняття про Всесвіт та його будова. Структура Всесвіту. Теорія Великого вибуху. Теорія нестационарності Всесвіту та її докази. Закон Габбла. Метагалактики та галактики. Зірки, класифікація зір. Еволюція зір. Нейтронні зорі. Наднові (супернові) зорі. Пульсари. Концепція чорних дир. Квазари. Астероїди, метеорні тіла, комети.

Сонячна система.

Гіпотези про утворення Землі та Сонячної системи. Походження Сонячної системи і Землі. Будова Сонячної системи. Великі та малі планети Сонячної системи. Місяць як природний супутник Землі. Космічний вплив на Землю. Різноманіття та вплив екзогенних (космічних) чинників на ландшафтну оболонку. Сонячно-Земні зв'язки. Місячно-Земні зв'язки. Вплив космічних чинників на ритмічні явища в ландшафтній оболонці. Припливи та відпливи.

Форма і розміри Землі. Рухи Землі та їх географічні наслідки. Формування та еволюція планети. Первісні уявлення про форму та будову Землі. Еволюція уявлень про фігуру Землі. Поняття про еліпсоїд і геоїд. Форма і розміри Землі. Географічне значення розмірів і маси Землі. Гравітаційне поле Землі. Магнітне поле Землі. Інші фізичні поля Землі. Географічний простір Землі. Рухи Землі та їх географічні наслідки. Докази, наслідки, характеристики осьового обертання Землі. Час (місцевий, поясний, всесвітній, декретний). Сила Коріоліса та наслідки її дії. Рух Землі навколо Сонця. Причини зміни пір року на Землі. Кліматичні наслідки обертання Землі. Галактичний рух Землі, його особливості та наслідки.

Літосфера. Внутрішня будова Землі. Мінерали та гірські породи. Геологічні процеси. Внутрішня будова Землі та характеристика її складових частин. Методи дослідження внутрішньої будови Землі. Будова літосфери. Земна кора та типи земної кори. Рухи літосферних плит та їх наслідки. Основні елементи будови літосферних плит. Теорія літосферних плит.

Теорія стійких (платформених) областей та рухливих поясів земної кори. Теорія дрейфу материків. Теорія пліомтектоніки. Тектонічні рухи земної кори. Магматизм та його види. Типи вулканів та закономірності їх поширення. Метаморфізм, фактори і особливості метаморфізації гірських порід. Землетруси. Зовнішні геологічні процеси. Різноманіття гірських порід та мінералів, їх класифікація. Форми залягання гірських порід та мінералів. Корисні копалини. Проблема часу у природі Землі. Геохронологічна шкала.

Рельєф та різноманіття його форм. Поняття «рельєф» та «фактори рельєфоутворення». Основні фактори, які призводять до утворення форм рельєфу. Різноманіття процесів рельєфоутворення. Денудаційні, транспортуючі та акумулятивні рельєфоутворюючі процеси. Класифікація форм рельєфу. Морфоструктури та морфоскульптури. Рельєф суходолу та основні його форми. Рельєф дна Світового океану, закономірності його формування та основні морфометричні параметри. Основні етапи горотворення. Гіпсометрична крива земної поверхні. Класифікація форм рельєфу за походженням. Магматизм і рельєфоутворення. Рельєфоутворююча роль тектонічних процесів. Сейсмічні явища та рельєф. Екзогенні процеси та рельєф. Флювіальні процеси і рельєф. Карст і карстовий процес, різноманіття карстових форм рельєфу. Берегові процеси та основні форми берегів. Схилові процеси та рельєф схилів. Еолові процеси і рельєф. Вплив кріогенних процесів на рельєф. Біогенні та хемогенні форми рельєфу. Вплив господарської діяльності людини на рельєф земної поверхні. Астроблеми та їх походження і різноманіття.

Атмосфера. Погода і клімат. Зміни клімату. Склад і утворення атмосфери. Будова атмосфери. Функції атмосфери у ландшафтній оболонці Землі. Сонячна радіація. Сонячна радіація та її види. Температура повітря та особливості розподілу її по земній поверхні. Вода в атмосфері. Випаровування. Вологість повітря. Конденсація та сублімація вологи. Умови утворення та різноманіття хмар. Оподи та їх розподіл на поверхні землі. Атмосферний тиск та особливості його розподілу вздовж земної поверхні. Повітряні маси. Циркуляція атмосфери. Вітер. Загальна та місцева циркуляція повітря. Погода і клімат. Прогнозування погоди. Клімат та основні чинники кліматоутворення. Класифікація типів клімату Землі. Поняття про мікроклімат.

Загальні відомості про гідросферу. Кругообіг води. Світовий океан та його частини. **Циркуляція вод Світового океану.** Поняття про гідросферу. Гідросфера та її походження. Науки про водну оболонку. Основні складові гідросфери. Кругообіг води та його ланки. Основні властивості води. Світовий океан – основна частина гідросфери. Частини Світового океану. Фізико-хімічні особливості води океанів і морів. Хвилювання води у морях і океанах (вітрові хвилі, припливно-відпливні явища, цунамі, сейші). Океанічні течії та їх вплив на природу океанів і материків. Басейни океанів та їх просторове поширення. Острови та їх класифікація. Основні фактори, які впливають на розподіл температурних параметрів та солоності вод Світового океану. Просторові закономірності розподілу температури та солоності вод Світового океану. Типологія водних мас Світового океану. Лід у Світовому океані. Природні ресурси та поширення життя у Світовому океані. Екопроблеми Світового океану.

Внутрішні води суходолу. Різноманіття внутрішніх вод суходолу та закономірності їх формування і поширення. Поверхневі води. Загальні закономірності розподілу поверхневого стоку на Землі. Ріки та річкові системи. Основні характеристики річок: режим, живлення, падіння та похил річки, базис ерозії, твердий стік, витрати води в річці та річний стік. Ерозійна, транспортуюча та акумулятивна робота рік. Озера, болота та їх генетичні класифікації. Льодовики та багаторічна мерзлота. Хіоносфера та снігова лінія. Утворення та поширення льодовиків на Землі. Штучні водойми суходолу. Підземні води та їх різноманіття і закономірності поширення. Походження підземних вод. Підземні водоносні горизонти. Джерела. Гейзери. Мінеральні води.

Біосфера. Біотичне різноманіття світу. Поняття про біосферу. Біосфера та її межі. Формування біосфери. Внесок В. Вернадського у розвиток вчення про біосферу. Різноманіття речовини біосфери. Поняття «ноосфера» та її складові. Науки, які вивчають біосферу. Гіпотези походження життя на Землі. Біохімічна гіпотеза зародження життя Опаріна-Холдейна. Розподіл живої речовини на Землі. Форми співіснування живих організмів. Основні біоми. Трофічні ланцюги. Осередки походження культурних рослин. Проблема збереження біотичного

різноманіття світу.

Будова та властивості ґрунту. Ґрунтовий покрив. Ґрунт як специфічне природно-історичне тіло. Типова будова ґрунтового профілю. Ґрунтовірні фактори. Фізико-хімічні властивості ґрунту та їх мінливість. Родючість ґрунту. Класифікація та систематика ґрунтів. Головні закономірності формування ґрунтового покриву світу та України. Основні типи ґрунтів світу та України. Деградація та зміна ґрунтового покриву. Основні екопроблеми, які пов'язані з ґрунтовим покривом.

Ландшафтна оболонка: будова, властивості, та структура. Вплив людини на навколишнє середовище. Глобальні зміни ландшафтної оболонки. Поняття про ландшафтну оболонку. Межі ландшафтної оболонки та її загальні закономірності. Будова ландшафтної оболонки. Загальні властивості ландшафтної оболонки та особливості їх прояву: цілісність та єдність, кругообіг речовини та енергії, ритмічність, неоднорідність, зональність, секторність і ін. Ієрархічна структура ландшафтної оболонки. Зональні та азонанальні природні (ландшафтні) комплекси. Ландшафтні комплекси глобального, регіонального та локального рівнів, їх характерні особливості. Поясно-зональна структура ландшафтної оболонки. Різноманіття та ознаки виділення географічних поясів і природних зон. Коротка характеристика природних особливостей географічних поясів і природних зон. Закономірності прояву висотної поясності. Фактори та особливості порушення географічної зональності. Глобальні проблеми розвитку ландшафтної оболонки та їх причини. Вплив людини на ландшафтну оболонку.

Географія материків і океанів

Геологічні структури і рельєф дна Світового океану. Типи земної кори в межах Світового океану. Планетарні морфоструктури дна. Підводні окраїни материків. Перехідні зони. Серединно-океанічні хребти. Ложе океану.

Групи живих організмів у Світовому океані.

Донні відклади. Їх склад і класифікація.

Клімат і водні маси. Головні риси клімату Світового океану. Центри дії атмосфери та типи атмосферної циркуляції. Фізичні властивості морської води. Типи водних мас. Динаміка вод. Океанічні течії.

Головні риси природи Тихого, Індійського, Атлантичного, Північного льодовитого ТА Південноокеанів. Найважливіші особливості рельєфу та геологічної будови дна океанів. Донні відклади. Гідрологія та кліматичні області. Особливості органічного світу. Фізико-географічне районування.

Австралія. Географічне положення материка у південних широтах. Історія формування території. Тектонічна будова. Давні поверхні вивітрювання. Кліматоутворюючі фактори. Кліматичне районування. Типи кліматів. Ріки, особливості їх живлення. Генетичні типи озер. Артезіанські басейни. Характеристика зональних типів ландшафтів. Фактори диференціації материка. Західно-Австралійське плоскогір'я, Центральні низовини, Великий Вододільний хребет.

Антарктида. Сучасні дослідження в Антарктиді. Географічне положення і розміри материка. Структурна будова земної кори. Корисні копалини. Гляціальний рельєф. Рельєф корінного ложа материка. Циркуляція атмосфери і клімат. Антарктичні оази. Фізико-географічне районування. Східна та Західна Антарктида. Флора і фауна материка. Глобальне значення наукових досліджень в Антарктиді.

Південна Америка. Головні типи рельєфу Південноамериканської платформи та Андійського складчастого поясу. Корисні копалини. Кліматоутворюючі фактори. Циркуляція повітряних мас за сезонами. Типи кліматів. Формування стоку та гідромережі. Типи водного режиму річок. Типи річок і озер. Неотропічна рослинність, основні типи та пов'язані з ними ґрунти. Закономірності прояву горизонтальної і вертикальної зональності. Фізико-географічне районування. Неандійський Схід. Андійський Захід.

Північна Америка. Тектонічна будова. Платформні і складчасті структури. Роль неотектонічних рухів, плейстоценового зледеніння, екзогенних процесів у формуванні рельєфу. Етапи гороутворення. Морфоструктури. Головні родовища корисних копалин, їх зв'язок з

геоструктурами. Клімат. Кліматичне районування материка. Гідромережа. Типи режимів річок. Генетичні типи озер. Географічні пояси і зони. Фізико-географічне районування. Некордильєрський Схід. Кордильєрський Захід.

Африка. Палеогеографія материка. Широкий розвиток денудаційних плато і алювіальних плато у Низькій Африці, цокольних рівнин у Високій Африці. Зони рифтогенної активізації у Високій Африці. Головні родовища корисних копалин. Типи кліматів. Головні ріки, озера і водосховища. Типи водного режиму річок. Типи ґрунтів. Зональні типи рослинного покриву. Географічні пояси і зони. Характеристика широтних і вертикальних зон. Процеси саванізації та опустелювання. Субконтиненти та фізико-географічні країни.

Євразія. Географічне положення. Тектонічна структура та її відображення у рельєфі. Основні етапи гороутворення. Вплив неотектонічних рухів, плейстоценових зледенінь, екзогенних процесів на формування сучасного рельєфу. Типи берегів. Мінеральні ресурси Євразії. Кліматоутворюючі фактори. Кліматичні пояси і області. Типи річок, озер і їх режими. Сучасне покривне та гірське зледеніння. Головні типи ґрунтового і рослинного покриву. Рівнинні і гірські ландшафти. Характеристика географічних поясів, зон, секторів. Фізико-географічне районування Євразії.

Фізична географія України

Тектоніка і геологічна будова України. Головні тектонічні структури України. Риси неотектоніки, сейсмічні процеси та вулканізм в межах держави. Геологічна будова головних морфоструктур України.

Корисні копалини України: паливні, рудні, нерудні та гідромінеральні. Мінеральні ресурси держави. Зв'язок корисних копалин з тектонікою та геологічною будовою. Головні закономірності поширення корисних копалин в Україні.

Морфоструктури та морфоскульптури України. Морфоструктури платформних і орогенних територій. Генетичні групи форм рельєфу України (флювіальні, гравітаційні, суфозійно-просадкові, еолові, карстові, гляціальні, берегові, антропогенні).

Клімат України. Кліматоутворювальні фактори. Особливості атмосферної циркуляції. Температурний режим та характер зволоження. Вітри. Екстремальні значення температури. Особливості зміни клімату в Україні.

Внутрішні води України. Річки, закономірності гідрографічної сітки. Рівневий, гідрохімічний та гідробіологічний режими. Озера. Болота.

Ґрунти України. Головні типи та закономірності поширення. Меліорація ґрунтів. Земельні ресурси держави.

Рослинний покрив та тваринний світ України. Загальні закономірності поширення та регіональна специфіка. Проблеми охорони рослинного та тваринного світу України. Червона книга України.

Сучасні ландшафти та палеогеографія України. Ландшафти рівнинних і гірських регіонів. Ландшафти дольодовикового та льодовикового часів. Ландшафти перигляціальних областей. Розвиток ландшафтів за історичний час.

Фізико-географічні особливості Гірського Криму та Українських Карпат. Порівняльний аналіз. Регіональна специфіка, типові урочища.

Фізико-географічна характеристика природних зон України. Зона мішаних лісів. Зона широколистяних лісів. Лісостеп. Степ. Регіональна специфіка, типові ландшафти. Заповідні території.

Чорне та Азовське моря. Тектонічні структури, неотектоніка, сейсміка, геологічна будова, рельєф берегів та дна морів. Мінеральні ресурси. Клімат. Гідрологічні особливості (рівневий, гідрохімічний та гідробіологічний режими). Водний баланс морів.

Геоecологічні проблеми та охорона природи. Геоecологічний моніторинг та геоecологічна ситуація в Україні. Природно-заповідний фонд України. Біосферні та природні заповідники. Національні природні парки.

Економічна і соціальна географія України

Теоретичні основи та розвиток суспільної географії в Україні.

Суспільна географія в Україні: теоретико-методологічна база та тенденції розвитку. Структура курсу СГУ, джерела географічної інформації. Основні етапи становлення економічних, статистичних, економіко-географічних досліджень в Україні. Географічні відомості про територію України в минулому. Дослідження Геродота, Страбона, Г. Боплана, С. Рудницького, К. Воблого. Сучасні географічні дослідження.

Українська державна територія. ЕГП та ГПП України.

Україна – суверенна держава. Конституція України. Державна територія України. Етапи формування території України. Державні кордони, розміри території, крайні точки, географічні центри України та Європи.

Категорії економіко-географічного положення, геополітичного положення України. Глобальне, регіональне, сусідське геополітичне положення. АТУ України. Особливості сучасного адміністративно-територіального устрою, його проблеми та шляхи вдосконалення на різних територіальних рівнях.

Демогеографічні процеси в Україні та Кіровоградській області.

Чисельність, розміщення та щільність населення України, їх динаміка та територіальні відмінності. Відтворення населення: народжуваність, смертність, природній приріст. Показники, що характеризують відтворення населення, їх територіальні відмінності. Проблема дитячої смертності. Середня тривалість життя населення. Депопуляція в Україні. Статеві та вікова структура населення. Тривалість життя населення. Проблема «старіння населення». Сімейний стан населення. Просторові відміни демографічних процесів в Україні. Демогеографічні процеси в Кіровоградській області. Демографічна політика України.

Розселення і його форми в Україні та Кіровоградській області.

Заселення території України. Основні типи населених пунктів, критерії їх розмежування. Класифікація міст за людністю. Функціональна типологія міст. Урбанізація, причини, що її зумовлюють. Міські агломерації. Субурбанізація. Світові міста в Україні. Сільське розселення. Генетичні і топографічні типи сільських поселень. Функціональні типи сільських поселень. Густота сільського населення, її територіальні відміни. Типи сільського розселення. Територіальні системи поселень України. Міські та сільські поселення в Кіровоградській області.

Міграції населення України. Українська діаспора.

Механічний рух населення: причини та види міграцій, масштаби й основні напрямки міграційних потоків в Україні. Сезонна і маятникова міграція. Трудова міграція. Міграційна політика в Україні. Депортація народів України (українців, кримських татар, німців, поляків, болгар та ін.). Поняття «діаспора». Міграційні хвилі з України. Західна діаспора. Розселення українців в країнах Америки, Європи, Африки, Азії, Австралії. Східна діаспора. Зв'язки України з діаспорою.

Етнічна структура населення України.

Етнічна структура населення України, її особливості та територіальні відміни. Національні меншини та етнічні групи, основні райони їх розселення. Сучасні етнічні процеси в Україні. Етнічна структура населення Кіровоградській області. Етно - географічне районування України. Українські етнічні землі, етнографічні групи українського народу.

Релігійна структура населення України.

Релігійна структура населення, його регіональні особливості. Чинники формування георелігійної ситуації. Регіональні відмінності релігійних вірувань в Україні. Релігійно-географічне районування України. Основні проблеми функціонування територіально- релігійної системи в Україні. Георелігійна ситуація в Кіровоградській області.

Ринок праці України.

Поняття трудових ресурсів, трудового потенціалу та економічно активного населення України, їх кількість і якість. Зайнятість населення, безробіття. Проблеми зайнятості населення, її територіальні відміни. Стан ринку праці, соціальний захист незайнятого населення. Функції державної служби зайнятості. Ринок праці Кіровоградської області.

Національна економіка.

Національна економіка. Поняття «економічний розвиток» та його показники: валовий внутрішній продукт (ВВП), структура ВВП, індекс людського розвитку (ІЛР). Економічна система та економічний потенціал України.

Історія формування господарства України. Сучасна структура господарства України.

Секторальна модель економіки країни.

Промисловість України. Форми суспільної організації промислового виробництва: спеціалізація, концентрація, кооперування, комбінування, диверсифікація, дисперсія, агломерування. Чинники розміщення виробництва в сучасних умовах. Форми просторової організації національної економіки.

Первинний сектор економіки. Сільське господарство.

Аграрний сектор економіки. Сільське господарство України. Ґрунтово-кліматичні умови та земельні ресурси України. Земельний фонд України. Типи сільськогосподарських підприємств. Структура сільськогосподарських угідь в Україні. Рослинництво. Розміщення в Україні виробництва зернових і технічних культур, картоплярства, овочівництва, баштанництва, виноградарства. Тваринництво. Розвиток кормової бази тваринництва. Структура та розміщення тваринництва. Сільськогосподарське районування України. Зональна спеціалізація сільського господарства України. Гірські та приміські сільськогосподарські райони. Сільське господарство Кіровоградської області. Рослинницько-промислові та тваринницько-промислові виробництва та їх просторове поширення.

Лісове господарство.

Лісове господарство України. Значення, рівень розвитку в економіці України. Передумови формування та сировинний потенціал лісового господарства. Лісозаготівельні райони в Україні. Лісопилна промисловість.

Видобувна промисловість.

Основні й перспективні райони видобування кам'яного вугілля, нафти, природного газу, урану, торфу в Україні. Шляхи покриття дефіциту палива в Україні. Розвиток і розміщення виробництв з видобутку залізних і марганцевих руд в Україні. Розробка родовищ руд кольорових металів в Україні. Видобування інших видів природної сировини. Підприємства видобувної промисловості Кіровоградської області.

Вторинний сектор економіки. Виробництво та постачання електроенергії.

Значення електроенергетики. Енергоресурси України. Типи електростанцій, основні чинники їх розміщення. Паливно-енергетичний баланс. Найбільші ТЕС, АЕС, ГЕС, ЛЕП в Україні. Використання відновлюваних джерел енергії. Сучасні проблеми електроенергетики. Підприємства електроенергетики Кіровоградської області.

Металургійне виробництво.

Значення і місце металургії в економіці країни. Передумови формування і розвитку металургійного виробництва в Україні. Техніко-економічні особливості виробництва металів.

Чорна металургія. Фактори розміщення чорної металургії. Сировинно-ресурсний потенціал металургії чорних металів. Ґалузева та територіальна структура чорної металургії. Металургійні вузли, центри, їх спеціалізація, принципи розміщення. Місце України на світовому ринку чорних металів. Проблеми модифікації матеріально-технічної бази, структурної трансформації чорної металургії в умовах ринкової економіки.

Кольорова металургія України, рівень її розвитку. Передумови розвитку, специфіка сировини, сировинно-ресурсний потенціал. Фактори розміщення кольорової металургії. Характеристика основних районів, центрів кольорової металургії в Україні. Металургійне виробництво Кіровоградської області. Науково-технічний прогрес і металургія. Екологічні заходи в регіонах чорної та кольорової металургії.

Хімічне виробництво.

Значення та специфічні особливості сучасних технологій хімічного виробництва. Структура та особливості використання хімічної сировини. Чинники розміщення основних виробництв хімічної продукції, фармацевтичної продукції, гумових і пластмасових виробів. Хімічне виробництво в Україні. Основні центри виробництва хімічної продукції та чинники їх формування. Хімічне виробництво Кіровоградської області.

Виробництво деревини та паперу.

Виробництво деревини й паперу в Україні: значення, історія розвитку, особливості технологій та чинники розміщення підприємств. Структура (види) лісової промисловості - деревообробна, целюлозно-паперова, лісохімічна промисловість: специфіка сировини, головні центри, принципи їх розміщення. Проблеми та перспективи розвитку лісової промисловості.

Виробництво машин та устаткування.

Роль машинобудування в господарстві України. Структура (види, напрямки) машинобудування. Чинники розміщення підприємств. Форми організації підприємств машинобудування. Основні машинобудівні райони, центри, їх спеціалізація. Найбільші центри виробництва транспортних засобів, промислового обладнання, сільськогосподарської техніки, побутової електротехнічної та електронної продукції. Тенденції структурної перебудови машинобудування України в умовах ринкової економіки. Підприємства машинобудування Кіровоградської області.

Виробництво тканин, одягу, взуття.

Легка промисловість: значення, структура (текстильна, швейна, шкіряно-взуттєва промисловість). Особливості виробничого процесу та чинники розміщення підприємств, що виробляють тканини різних видів, одяг, шкіряно-взуттєву продукцію. Чинники та центри розміщення текстильного, швейного, шкіряного, взуттєвого виробництва в Україні. Народні промисли в Україні.

Виробництво харчових продуктів, напоїв.

Харчова промисловість в Україні: значення, структура. Чинники розміщення підприємств, що виробляють харчові продукти. Особливості технологій та чинники розміщення підприємств буряко-цукрового, олійного, маслосиробного, плодоовочеконсервного, рибного, хлібопекарного, макаронного, борошномельного, круп'яного, кондитерського, пивоварного, виноробного виробництв, розливу безалкогольних напоїв, мінеральних вод. Виробництво харчових продуктів у Кіровоградській області.

Третинний сектор економіки. Транспорт.

Транспорт, його роль у національній економіці. Види транспорту, їх переваги й недоліки. Вантажообіг та пасажиробіг. Залізничний транспорт – основний вид транспорту України. Найважливіші автомагістралі України. Водні шляхи, найбільші морські та річкові порти України. Повітряний транспорт. Трубопровідний транспорт. Міські види транспорту. Транспортні вузли України. Основні вантажні і пасажирські потоки. Транзитний потенціал України. Міжнародні транспортні коридори на території України.

Торгівля.

Торгівля як вид послуг. Форми торгівлі в Україні. Показники зовнішньої торгівлі. Обсяги та структура експорту й імпорту товарів та послуг в Україні. Основні напрями зовнішньоторговельних зв'язків. Чинники концентрації роздрібною торгівлі в населених пунктах, регіонах. Інтернет — торгівля.

Туризм. Туризм як складник національної економіки, його види. Чинники розвитку туризму в Україні, Кіровоградській області. Туристична інфраструктура. Туризм в Україні. Особливості природних рекреаційних ресурсів. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні. Туристичні райони в Україні.

Наукова діяльність. Освіта. Охорона здоров'я. Роль науки й освіти в суспільстві. Особливості наукової й освітньої діяльності. Джерела фінансування науки й освіти в Україні. Форми просторової організації наукових досліджень та освіти. Найвідоміші наукові центри в Україні. Охорона здоров'я. Найвідоміші центри охорони здоров'я в Україні.

Регіональна економічна і соціальна географія

Суспільно-географічна характеристика країн Європи

Загальна характеристика Європи. Особливості економіко-географічного положення Європи. Склад регіону. Сучасна політична карта Європи. Форми державного правління і територіального устрою країн Європи. Прояви сепаратизму. Типи країн Європи за рівнем економічного розвитку. Інтеграційні процеси. Міжнародні організації в Європі: Європейський Союз, Рада Європи. Країни Шенгенської зони. Роль НАТО у загальноєвропейській системі безпеки. Природні умови і ресурси регіону. Населення Європи: демографічні процеси,

природний та механічний рух. Демографічна політика. Структура населення регіону. Світові міста в Європі, міські агломерації, мегаполіси. Особливості економіки країн Європи. Первинний сектор економіки. Добувна промисловість: основні райони видобування палива, рудної та нерудної сировини. Сільське господарство. Лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Переробна промисловість. Основні регіони промисловості. Реіндустріалізація. Третинний сектор економіки. Сфера послуг. Найважливіші міжнародні транспортні коридори та вузли.

Суспільно-географічна характеристика країн Західної Європи. Німеччина. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці (МГПП). Система розселення і роль федеральних земель в її розвитку. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Франція. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Північної Європи. Загальна характеристика та склад регіону. Причини феномену успіху скандинавських країн. Велика Британія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Співдружність націй. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки

Суспільно-географічна характеристика країн Південної Європи. Італія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Загальна характеристика країн Балканського півострова: історико-географічні риси формування регіону та сучасна суспільно-географічна характеристика.

Суспільно-географічна характеристика країн Східної Європи. Польща. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Прискорений розвиток третинного сектору, сучасна транспортна система країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Польщею. Білорусь. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Білоруссю. Росія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Національний склад населення. Українська діаспора в Росії. Система розселення. Загальні риси економіки. Особливості розвитку видобувної промисловості. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Азії

Загальна характеристика Азії. Особливості економіко-географічного положення Азії. Склад регіону. Сучасна політична карта Азії. Форми державного правління і територіального устрою країн Азії. Типи країн Азії за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації в Азії: АСЕАН, Ліга арабських держав. Райони збройних конфліктів та проявів тероризму. Природні

умови і ресурси регіону. Населення Азії. Урбанізаційні процеси. Світові міста, міські агломерації в Азії, мегаполіси. Працересурсний потенціал. Особливості економіки країн Азії. Первинний сектор економіки. Добувна промисловість. Сільське і лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Основні промислові осередки і регіони. Третинний сектор економіки. Найважливіші міжнародні транспортні коридори та вузли. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Азії та особливості їх участі у міжнародному поділі праці.

Суспільно-географічна характеристика країн Південно-Західної Азії. Країни Закавказзя. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки) Рекреація і туризм. Туреччина: місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Прискорений розвиток третинного сектору, сучасна транспортна система країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Центральної Азії. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки). Казахстан: Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Південної Азії. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки) країн Південної Азії. Рекреація і туризм. Індія: Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Спеціалізація сільського господарства. Видобування мінеральних ресурсів. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Південно-Східної Азії. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства нових індустріальних країн, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки) країн Південно-Східної Азії. Рекреація і туризм.

Суспільно-географічна характеристика країн Східної Азії Японія. Місце країни у світі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Традиції і технології у сільському господарстві. Транспортна система країни. Характерні риси просторової організації господарства: Тихоокеанський промисловий район, мережа технопарків і технополісів. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Японією. Китай. Місце країни у світі та Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Експортна орієнтація економіки. Особливості розвитку і розміщення виробництв первинної і вторинної сфери. Домінуючі складові третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Спеціальні економічні зони. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Китаєм.

Суспільно-географічна характеристика Австралії та Океанії

Суспільно-географічна характеристика Австралійського Союзу. Місце країни у світі та

регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора в Австралії. Особливості сучасного розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Географія вторинного та третинного секторів господарства. Характерні риси просторової організації виробництва товарів та послуг. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика Нової Зеландії та Океанії. Особливості географічного положення регіону. Історія відкриття, заселення, господарського освоєння регіону. Особливості сучасного розвитку Нової Зеландії. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Географія вторинного та третинного секторів господарства. Характерні риси просторової організації виробництва товарів та послуг. Зовнішні економічні зв'язки. Держави та залежні території, що входять до складу Мікронезії, Меланезії та Полінезії. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Види господарської діяльності, що визначають міжнародну спеціалізацію країн. Кустарні промисли і ремесла. Зовнішні економічні зв'язки. Розташування військових баз іноземних держав. Проблеми і перспективи розвитку Нової Зеландії та Океанії.

Суспільно-географічні особливості Американського регіону.

Загальна характеристика Американського регіону. Особливості географічного положення Америки. Склад регіону. Сучасна політична карта Америки. Форми державного правління і територіального устрою країн, типи країн за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації НАФТА, Меркосур, НАТО. Природні умови і ресурси регіону. Населення Америки. Урбанізаційні процеси. Система розселення. Особливості економіки країн Америки. Роль американських ТНК в економіці регіону. Первинний сектор економіки. Сільське господарство: вплив природних, історичних чинників та глобалізації на спеціалізацію. Лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Основні осередки промисловості в регіоні. Третинний сектор економіки. Найважливіші міжнародні транспортні магістралі, вузли. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Америки. Особливості їх участі в міжнародному поділі праці.

Суспільно-географічна характеристика країн Північно-американського регіону. США. Історія відкриття, заселення й господарського освоєння США. Коротка історія формування політичної й адміністративно-територіальної карти країни. Форма державного правління й державного устрою США. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора США. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України зі США. Канада. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора в Канаді. Особливості сучасного розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Характерні риси просторової організації. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Канадою.

Суспільно-географічна характеристика країн Латиноамериканського регіону. Особливості розвитку країн нової індустріалізації Латиноамериканського типу. Бразилія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Видобування мінеральних ресурсів. Спеціалізація сільського господарства. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Африки

Єгипет. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Види діяльності, що визначають міжнародну спеціалізацію країни: транспорт, туризм, видобування мінеральних ресурсів, сільське господарство. Характерні риси просторової організації економіки. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з

Єгиптом.

ПАР. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору економіки. Характерні риси просторової організації економіки. Зовнішні економічні зв'язки.

Краєзнавство і туризм

Сутність та особливості туризму. Функції туризму. Теоретико-методологічні основи краєзнавства. Поняття про туризм та його функції і дисфункції. Туризм і рекреація. Класифікація туризму. Сутність спортивного туризму. Поняття про туристсько-спортивний маршрут. Форми туристсько-спортивної діяльності. Сутність та різноманіття організаційних форм краєзнавства. Зміна підходів до розуміння поняття «шкільне краєзнавство». Предмет, функції та завдання шкільного краєзнавства. Принципи діяльності шкільного краєзнавства. Змістовні напрямки шкільного краєзнавства. Джерела краєзнавчих знань. Загальнонаукові, міждисциплінарні та інтерактивні методи шкільного краєзнавства.

Історія розвитку туризму та шкільного краєзнавства у світі та Україні. Основні етапи розвитку туризму в світі та Україні. Становлення шкільного краєзнавства в часи Київської Русі та в братських школах XVI-XVII ст. Особливості розвитку шкільного краєзнавства на теренах України в XVIII- XIX ст. Внесок К.Д. Ушинського, «Руської трійці» та Софії Русової у розвиток шкільного краєзнавства. Розвиток краєзнавства у школах України в радянський період. Шкільне краєзнавство часів незалежної України. Проблеми та перспективи розвитку шкільного краєзнавства а сучасному етапі.

Нормативно-правове забезпечення краєзнавчо-туристичної діяльності в закладах освіти. Глобальний етичний кодекс туризму, хартія туризму, Основні нормативно-правові акти, які регулюють краєзнавчо-туристичну роботу в закладах освіти України. Закон України «Про туризм». Зміст Інструкції щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю. Інструкція щодо організації та проведення туристсько-спортивних походів з учнівською та студентською молоддю. Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії.

Сутність та значення туристичних ресурсів. Поняття «туристичні ресурси» та «туристичний (туристсько-краєзнавчий, туристсько-рекреаційний) потенціал». Сутність і особливості освоєння туристичних ресурсів. Об'єкт, предмет та основні завдання наукової дисципліни «Туристичні ресурси України». Туристичні, туристично-рекреаційні та краєзнавчо-туристичні ресурси, їх основні властивості. Регіоналізація в аналізі туристичних ресурсів – важливий напрямок геотуристичних досліджень. Історичні передумови освоєння туристично-ресурсного потенціалу України: історична періодизація, наукова спадщина. Методи комплексної оцінки потенціалу геотуристичних систем. Сучасний стан та напрямки геотуристичних досліджень. Наукові центри та установи дослідження туристично-ресурсного потенціалу України.

Різноманіття та класифікація туристичних ресурсів. Наукові підходи до систематики та класифікації туристичних ресурсів. Наукова сутність та суспільне значення туристсько-рекреаційної діяльності у природному середовищі. Функції рекреаційного природокористування. Передумови використання природних та суспільних ресурсів і об'єктів для туристсько-краєзнавчих цілей. Критерії та методика класифікації туристичних ресурсів. Різні схеми класифікації туристичних ресурсів.

Природні краєзнавчо-туристичні ресурси. Потенціал природних краєзнавчо-туристичних ресурсів України, їх різноманіття. Кліматичні туристські ресурси: комплексна характеристика кліматичних умов України та їх вплив на організацію туризму. Геоморфологічні туристські ресурси: загальний аналіз рельєфу України та його вплив на туристичну діяльність. Особливості використання печер та каньйонів для цілей туризму (спелеотуризм та каньйонінг). Гірський рельєф як основа деяких видів туризму. Гідрологічні ресурси туризму. Моря, річки, озера та водоспади як основні гідрологічні об'єкти туризму.

Природні умови формування бальнеологічних ресурсів України. Історія вивчення та особливості використання мінеральних вод і лікувальних грязей в цілях туризму та рекреації. Класифікація курортів України. Біологічні ресурси туризму в Україні. Природоохоронні об'єкти як туристичні ресурси. Поняття про природно-заповідний фонд (ПЗФ). Використання об'єктів ПЗФ в туристсько-краєзнавчій роботі. Класифікація об'єктів ПЗФ. Основні категорії природно-заповідних територій України та особливості їх діяльності.

Історико-культурні краєзнавчо-туристичні ресурси. Потенціал суспільно-історичних краєзнавчо-туристичних ресурсів України, їх різноманіття. Історико-культурні туристичні ресурси, їх склад та характеристика, подієвий туризм в Україні. Пам'ятки археології як об'єкти туризму. Особливості використання історико-архітектурних ресурсів в краєзнавчо-туристичній роботі. Сакральні туристичні ресурси України. Види музеїв, їх діяльність та роль в краєзнавчо-туристичній роботі. Музейний фонд України. Оборонні споруди як потужний туристичний ресурс. Стан краєзнавчої вивченості замків і фортець України. Класифікація оборонних споруд України. Характеристика видатних пам'яток фортифікаційного будівництва України. Використання замків і фортець у туризмі. Об'єкти господарювання як туристичний ресурс. Особливості використання діючих підприємств для цілей туризму (індустріальний, промисловий, сільський зелений туризм). Історико-культурні об'єкти України включені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Ресурси туристичної інфраструктури.

Туристично-рекреаційне районування території України як основа дослідження туристичних ресурсів. Теоретико-методологічні підходи та проблеми в питанні щодо туристично-рекреаційного районування території України. Критерії виділення туристсько-рекреаційних регіонів України. Різні схеми туристично-рекреаційного районування України. Просторова організація туристичних ресурсів як фундамент для проведення туристично-рекреаційного районування території. Особливості використання туристично-рекреаційного районування для потреб дослідження туристичних ресурсів.

Організаційні форми та основні напрями шкільної краєзнавчої роботи. Різноманіття організаційних форм шкільної краєзнавчої роботи. Краєзнавча робота в класі. Позакласна краєзнавча робота. Особливості роботи краєзнавчих гуртків, секцій та товариств школярів. Краєзнавча експедиція як основна форма краєзнавчої роботи зі школярами. Особливості підготовчого етапу шкільної краєзнавчої експедиції. Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України. Матеріально-технічна підготовка групи учнів до краєзнавчої подорожі. Польовий етап краєзнавчої експедиції школярів. Підбиття підсумків шкільної краєзнавчої експедиції. Типовий звіт за результатами краєзнавчої подорожі.

Теоретико-методичні основи шкільної краєзнавчої екскурсії. Загальні особливості підготовки та проведення шкільної краєзнавчої екскурсії. Різноманіття організаційних форм шкільних краєзнавчих екскурсій. Головні ознаки краєзнавчої екскурсії. Основні функції краєзнавчих екскурсій. Різноманіття та класифікація об'єктів краєзнавчої екскурсії. Паспорт екскурсійного об'єкту. Способи побудови маршруту краєзнавчої екскурсії. Основні вимоги до маршруту та тексту екскурсії. Портфель екскурсовода. Методичні прийоми екскурсійного показу. Методичні прийоми екскурсійної розповіді. Техніка проведення краєзнавчої екскурсії. Технологічна карта екскурсії.

Організація роботи туристсько-краєзнавчого гуртка. Форми та методи проведення занять у шкільному туристсько-краєзнавчому гуртку. Специфіка роботи позашкільних туристсько-краєзнавчих гуртків. Організаційно-технологічні ідеї розвитку творчих здібностей особистості шляхом залучення школярів до туристсько-краєзнавчої роботи в гуртках. Навчальні програми гуртків та програма виховання учнівської молоді засобами краєзнавчого туризму. Необхідні керівника туристсько-краєзнавчого гуртка. Методи та форми роботи туристсько-краєзнавчого гуртка. Найважливіші компетентності, які мають бути реалізовані у процесі занять шкільним краєзнавством. Роль ігрової діяльності в позаурочній роботі туристсько-краєзнавчого гуртка.

Шкільний музей як організаційно-методичний центр краєзнавчої роботи школярів і педагогів. Головні функції та напрями роботи шкільних краєзнавчих музеїв. Основні принципи та методика створення шкільного краєзнавчого музею. Положення про музей при навчальному закладі. Положення «Про Музейний фонд України». Порядок обліку музеїв при навчальних

закладах. Тематико-експозиційний план шкільного краєзнавчого музею. Уніфікований паспорт музею. Музейно-педагогічні технології у роботі закладу загальної середньої освіти. Комплектування фондів шкільного краєзнавчого музею. Систематичний (типологічний), тематичний і комплексний методи комплектування шкільного краєзнавчого музею. Основні форми комплектування шкільного краєзнавчого музею. Принципи створення музейної експозиції.

Дидактичні особливості реалізації краєзнавчої складової в процесі вивчення шкільного курсу географії. Сутність краєзнавчого принципу навчання. Головні педагогічні завдання шкільного краєзнавства. Впровадження краєзнавчого принципу в курсі «Загальна географія» у 6 класі та «Географія материків та океанів» у 7 класі. Краєзнавчий принцип в курсі «Україна у світі: природа, населення» у 8 класі середньої школи. Реалізація краєзнавчого принципу в курсі «Україна і світове господарство» у 9 класі. Особливості реалізації краєзнавчого принципу у шкільному курсі географії 10-11 класів.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Педагогіка

1. Тема: Педагогіка в системі наук про людину

Поняття про педагогіку як науку. Предмет і завдання педагогіки. Ретроспективний аналіз розвитку педагогіки. Основні категорії педагогіки: виховання, навчання, освіта. Система педагогічних наук. Зв'язок педагогіки з іншими науками. Педагогіка партнерства в умовах нової української школи. Завдання педагогіки на сучасному етапі розвитку суспільства. Поняття про народну педагогіку. Джерела і складові частини народної педагогіки.

2. Тема: Методика науково-педагогічного дослідження

Сутність науково-педагогічного дослідження. Визначення змісту етапів здійснення педагогічного дослідження: проблема, тема, мета, завдання, об'єкт, предмет, гіпотеза, накопичення наукового матеріалу (експериментальне дослідження), висновки.

Класифікація методів науково-педагогічних досліджень (теоретичні, емпіричні, експериментальні).

Загальна характеристика методів педагогічних досліджень: спостереження, педагогічний експеримент, бесіда, вивчення результатів діяльності, опитування, методи кількісного та якісного аналізу результатів дослідження.

3. Тема: Фактори й умови розвитку особистості учня

Поняття про особистість, індивідуальність. Процес розвитку особистості, біологічні та соціальні фактори розвитку особистості. Виховання як вирішальний чинник формування особистості.

Взаємообумовленість діяльності, спілкування та активності як необхідна умова розвитку особистості учня. Внутрішні й зовнішні рушійні сили процесу розвитку особистості. Особливості розвитку, соціалізації і формування особистості в умовах нової української школи.

4. Тема: Освітній процес як система і цілісне явище

Поняття про освітній, педагогічний, навчально-виховний процес: спільне та відмінне. Мета освітнього процесу в новій українській школі. Суб'єкти освітнього процесу нової української школи. Системність і цілісність як основні характеристики освітнього процесу. Особливості процесів виховання, навчання та розвитку особистості як складових освітнього процесу: цілі, завдання, зміст, форми і методи. Організація освітнього процесу на основі компетентнісного та особистісно-орієнтованого підходу в новій українській школі.

5. Тема: Особливості педагогічної діяльності. Ідеал вчителя в історії педагогіки

Педагогічна діяльність як особливий вид соціальної діяльності. Педагог як суб'єкт освітнього процесу нової української школи. Вимоги до особистості вчителя нової української школи. Функції вчителя. Особливості педагогічної діяльності: специфіка об'єкту, мети, творчий, колективний характер, специфіка результату. Професійна компетентність сучасного педагога.

Суспільна зумовленість вимог до особистості вчителя. Ідеал вчителя в історії педагогіки.

6. Тема: Дидактика як галузь педагогіки

Предмет дидактики. Основні категорії дидактики: процес навчання, знання, уміння, навички, компетентності, викладання, учіння. Функції процесу навчання: навчальна, розвиваюча, виховна.

Структурні компоненти процесу навчання: цільовий; стимулюючо мотиваційний; змістовий, діяльнісний, контрольно-регулюючий, оцінно результативний. Структурні елементи викладання: планування, стимулювання, організація, контроль навчально-пізнавальної діяльності учнів. Структура процесу учіння: сприйняття, осмислення, розуміння, узагальнення (систематизація), закріплення (запам'ятовування), використання на практиці. Взаємозв'язок усіх елементів процесу навчання.

Рушійні сили процесу навчання.

7. Тема: Принципи навчання в історії педагогічної думки та на сучасному етапі

Сутність категорій «закономірності навчання», «принципи навчання». Визначення принципів навчання як вимог до організації та здійснення процесу навчання.

Характеристика сучасної системи дидактичних принципів та шляхи їх реалізації: принцип виховуючого навчання; принцип розвиваючого навчання; принцип науковості; принцип доступності; принцип зв'язку навчання з життям, теорії з практикою; принцип наочності; принцип систематичності і послідовності; принцип цілеспрямованості (суспільної зумовленості); принцип активності та свідомості; принцип міцності знань; принцип індивідуального підходу у процесі навчання.

Принципи навчання в історії педагогіки.

8. Тема: Класно-урочна система, її переваги та недоліки

Поняття про форми організації навчання. Форми організації пізнавальної діяльності. Класно-урочна система навчання: переваги та не недоліки. Урок як основна форма організації навчального процесу класно-урочної системи. Дидактичні, психологічні, виховні та гігієнічні вимоги до уроку.

Роль і місце позаурочних форм навчання у формуванні мотивації та пізнавального інтересу в умовах класно-урочної системи.

9. Тема: Зміст освіти в сучасному закладі загальної середньої освіти

Поняття про зміст освіти. Джерела змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, підручники та навчальні посібники.

Зміст освіти в сучасному закладі загальної середньої освіти, його основні компоненти. Суспільна зумовленість змісту освіти. Оновлення змісту освіти згідно з Концепцією нової української школи, заснованою на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві. Ключові компетентності нової української школи.

10. Тема: Методи, прийоми, засоби навчання

Сутність методів та прийомів навчання. Підходи до класифікації методів навчання. Класифікація на основі цілісного підходу до процесу навчання.

Поняття про засоби навчання, їх характеристика та використання в навчальному процесі. Інформаційно-комунікативні засоби навчання.

Академічна свобода та творчість педагога у виборі методів та засобів навчання в умовах нової української школи.

Вибір методів і засобів навчання в залежності від умов (мета уроку, зміст матеріалу, що вивчається, джерела інформації, навчальні можливості учнів).

11. Тема: Виховання в цілісному освітньому процесі

Сутність процесу виховання. Поняття про виховання як складову освітнього процесу. Особливості процесу виховання: цілеспрямованість, двосторонність, довготривалість та безперервність, варіативність результатів, багатofакторність.

Виховання на цінностях як орієнтир нової української школи. Мета виховання в новій українській школі – формування всебічно розвиненої особистості, патріота, інноватора.

Структурні компоненти виховання як діяльнісного процесу.

Етапи виховного процесу за критерієм їх послідовності та відповідних педагогічних дій.

Рушійні сили виховного процесу. Зовнішні та внутрішні протиріччя.

12. Тема: Механізми, закономірності та принципи виховання

Механізми виховання як шляхи розвитку мотиваційно-ціннісної сфери особистості в

процесі засвоєння соціального досвіду. Механізми виховання, які складають основу розвитку ціннісно-мотиваційної сфери особистості: ідентифікація, емоційне обумовлювання, наслідування, мотиваційне опосередкування, конформність, вживання в соціальну роль, підтримання внутрішньої узгодженості поглядів.

Закономірності процесу виховання і їх роль у визначені норм, які регламентують структуру, зміст і методику організації виховання. Особливості принципів виховання. Загальні організаційні принципи виховання: цілеспрямованість виховання, суспільна спрямованість виховання, опора на позитивне у вихованні, природовідповідність у вихованні, особистісний підхід у вихованні, виховання у діяльності і спілкуванні, свідомість і активність учнів у процесі виховання, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою й активністю школярів, виховання в колективі (створення виховуючого середовища), єдність педагогічних впливів (вимог), поєднання розумної вимогливості з повагою до особистості дитини.

Принципи національного виховання: гуманізація виховання, демократизація виховання, культуровідповідність виховання, етнізація виховання.

13. Тема: Формування свідомості особистості

Поняття про методи виховання. Прийоми виховання. Засоби виховання. Підходи до класифікації методів виховання. Умови оптимального вибору методів виховання з групи методів формування свідомості.

Характеристика методів формування свідомості: розповідь, бесіда, диспут, дискусія, навчання, приклад. Вимоги до ефективного використання окремих методів цієї групи.

14. Тема: Організація діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки

Поняття про методи виховання. Прийоми виховання. Засоби виховання. Підходи до класифікації методів виховання. Умови оптимального вибору методів з групи методів організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки.

Характеристика методів організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки: громадська думка, створення виховуючих ситуацій, педагогічна вимога, вправи, привчання, створення ситуації успіху, морального вибору, проекти. Вимоги до ефективного використання конкретних методів цієї групи.

15. Тема: Стимулювання поведінки і діяльності особистості

Поняття про методи виховання. Прийоми виховання. Засоби виховання. Підходи до класифікації методів виховання. Умови оптимального вибору методів з групи стимулювання поведінки і діяльності особистості виховання.

Характеристика методів стимулювання поведінки і діяльності особистості в умовах нової української школи згідно з принципами педагогіки партнерства, дитиноцентризму, особистісно-орієнтованого виховання.

Вимоги до ефективного використання конкретних методів цієї групи.

16. Тема: Організаційні форми виховної роботи. Позакласна та позашкільна виховна робота в сучасних умовах

Поняття про організаційні форми виховання. Поняття про позакласну і позашкільну роботу в системі виховання цілісної особистості. Завдання, зміст і основні принципи позакласної та позашкільної роботи з учнями.

Вимоги до організації та проведення класної години (години спілкування), етичної бесіди, диспуту, змагань, конкурсів, олімпіад та ін.

Заклади позашкільної освіти і основні напрями їх діяльності. Взаємозв'язок позакласної та позашкільної виховної роботи.

17. Тема: Соціальний розвиток особистості учня. Формування виховуючого середовища

Поняття про дитячий колектив, як засіб виховання. Вплив дитячого колективу на соціалізацію та формування особистості учня.

Поняття про динаміку згуртування учнівського колективу. Поняття про актив. Органи самоврядування та лідер, як ознаки розвитку колективу. Роль і місце учнівського самоврядування в досягненні мети виховання.

Характеристика стадій розвитку колективу. Зміст та напрями діяльності педагога, щодо

згуртуванню дитячого колективу на різних стадіях його розвитку. Фактори розвитку колективу.

Попередження негативних проявів поведінки окремих членів колективу (булінг, цькування, залякування).

18. Тема: Інтелектуальний розвиток особистості школяра. Ідея розумового виховання в історії педагогіки

Поняття інтелектуального розвитку та розумового виховання. Завдання розумового виховання. Зміст розумового виховання.

Форми і методи формування пізнавально інтерсу, наукового світогляду, ціннісного ставлення учнів до пізнання в процесі розумового виховання. Методика підготовки та проведення інтелектуальних ігор як КТС.

Зміст розумового виховання в історії педагогіки.

19. Тема: Духовний розвиток особистості. Моральне виховання

Поняття про духовність і духовний розвиток особистості, духовні цінності. Система духовних цінностей: загальнолюдські, культурно-національні, громадянські, родинні, особистісні.

Поняття про мораль та моральне виховання. Виховання в учнів ціннісного ставлення до себе та інших людей як провідні завдання морального виховання. Якості особистості в яких виявляється ціннісне ставлення до людей. Методика виховання в учнів загальнолюдських цінностей.

Технологія підготовки та проведення етичних бесід та дискусій (диспутів) у процесі формування духовних цінностей сучасних учнів.

20. Тема: Основи правового виховання

Зміст та завдання правового виховання. Методи, форми, засоби правового виховання. Значення правового виховання в попередженні правопорушень серед учнівської молоді.

Формування правосвідомості особистості, як провідне завдання правового виховання учнівської молоді. Цінності демократичного суспільства як зміст правового виховання. Традиційні та інноваційні методи правового виховання у новій українській школі. Зв'язок правового виховання з правовою освітою.

Превентивне виховання, як складова правового виховання.

21. Тема: Виховання в учнів ціннісного ставлення до праці

Зміст трудового виховання. Форми і методи виховання в учнів ціннісного ставлення до праці. Працелюбність як національно-культурна цінність. Трудова діяльність як важливий фактор цілісного фізичного, інтелектуального, соціального та духовного розвитку особистості. Виховний потенціал трудової діяльності. Сутність і завдання трудового виховання. Моральні якості, що визначають ставлення до трудової діяльності.

Економічне виховання, його завдання, форми та методи здійснення.

22. Тема: Система профорієнтації в сучасній школі

Поняття профорієнтаційної роботи. Зміст та структура профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю. Профорієнтація в школі як організація і керівництво цілеспрямованою багаторічною діяльністю з формування в учнів готовності до свідомого професійного самовизначення та морально-психологічна підготовка до майбутньої професійної діяльності.

Враховання вимог ринку праці, потреб та інтересів учнівської молоді при виборі форм і методів профорієнтаційної діяльності з учнями.

Шляхи профорієнтації у навчальній, позакласній і позашкільній роботі.

23. Тема: Національно-патріотичне виховання у сучасній школі

Національна своєрідність виховання. Національно-патріотичне виховання як основний напрями виховання учнів, що відповідає нагальним вимогам і викликам сучасності та закладає основи для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу (patria) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Мета, завдання, принципи національно-патріотичного виховання відповідно до «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» (2022р.).

Системна організація військово-патріотичного виховання учнівської Почуття патріотизму. Культура міжетнічних відностин.

Традиційні та інноваційні форми реалізації національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

24. Тема: Основи фізичного розвитку та формування ціннісного ставлення учнів до власного здоров'я

Поняття фізичного розвитку і виховання. Оздоровчі, освітні і виховні завдання фізичного розвитку. Виховання в учнів ціннісного ставлення до власного фізичного здоров'я. Зміст фізичного виховання. Народні педагогічні та сучасні засоби фізичного загартування підростаючого покоління.

Форми і методи виховання в учнів ціннісного ставлення до власного фізичного здоров'я. Методика виховання здорового способу життя дітей у сім'ї і школі.

Позакласна і позашкільна фізкультурно-оздоровча діяльність учнів.

25. Тема: Екологічне виховання

Поняття про екологічне виховання, його основні завдання. Зміст екологічного виховання (ціннісне ставлення до природи).

Екологічне виховання як складова духовної культури. Екологічна свідомість, екологічна культура, екологічна поведінка, екологічна відповідальність. Ціннісне ставлення особистості до природи як умова сталого розвитку суспільства, узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку.

Шляхи і засоби екологічного виховання у навчальній, позакласній і позашкільній роботі. Зв'язок екологічного виховання з екологічною освітою.

26. Тема: Духовний розвиток особистості. Естетичне виховання

Поняття про духовність і духовний розвиток, духовні цінності особистості. Система духовних цінностей: загальнолюдські, культурно-національні, громадянські, родинні, особистісні.

Поняття про естетичне виховання. Виховання в учнів ціннісного ставлення до мистецтва. Естетичне виховання як складова духовної культури. Шляхи і засоби естетичного виховання у навчальній, позакласній і позашкільній роботі. Форми і методи естетичного виховання. Мистецтво як основний чинник естетичного виховання. Естетичне виховання на народних традиціях, національному мистецтві, фольклорі тощо.

27. Тема: Напрями і форми роботи класного керівника

Зміст педагогічної діяльності класного керівника. Функції класного керівника: виховна, розвиваюча, організаторська, стимулююча, діагностична, соціальна, координаційна, методична. Права і обов'язки класного керівника.

Напрями організаційно-педагогічної діяльності класного керівника: вивчення учнів, формування виховуючого колективу, координація педагогічних вимог учителів-предметників, налагодження педагогічної взаємодії з батьками і громадськістю.

28. Тема: Планування виховної роботи класного керівника

Планування як спільна діяльність класного керівника, учнів і дорослих щодо визначення цілей, змісту й способів організації виховного процесу. Вимоги до плану роботи класного керівника. Види планування: перспективне, оперативне, поточне. Структура плану. Форми планів.

29. Тема: Взаємодія сім'ї та школи

Виховання у сім'ї – першооснова розвитку дитини як особистості. Єдність виховних впливів сім'ї та школи. Основні принципи педагогіки партнерства в системі взаємодії вчителя та батьків учнів. Сучасні форми, методи ефективної взаємодії школи і сім'ї у вихованні дітей та молоді

Спільна діяльність школи, сім'ї, громадськості з організації дозвілля дітей, надання їм допомоги у навчанні, створенні умов для правильного сімейного виховання, оволодінні суспільним досвідом, збереженні та розвитку національних звичаїв і традицій.

Шляхи підвищення рівня педагогічної культури батьків. Нетрадиційні форми роботи з батьками (організація консультпунктів з проблем сімейного виховання, конференції батьків з обміну досвідом, семінари-практикуми з відродження національних традицій в сім'ях, вихідний

день в школі разом з батьками і дітьми та ін.) у поєднанні з традиційними (народні університети педагогічних знань для батьків, педагогічний всеобуч та ін.).

30. Тема: Сучасні тенденції розвитку освіти та педагогічної думки в Україні

Відродження традицій української національної системи виховання, освіти і педагогіки.

Офіційно-нормативні документи, що регламентують діяльність закладів освіти: Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту». Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

Провідні напрямки сучасної педагогічної науки в Україні: педагогіка партнерства, особистісно-зорієнтована педагогіка, дитиноцентрована педагогіка тощо.

Психологія

Тема 1. Пізнавальні психічні процеси: чуттєве пізнання (відчуття та сприймання), пам'ять.

Чуттєве та раціональне пізнання. Взаємозв'язок пізнавальних психічних процесів. Види відчуттів. Особливості сприймання. Види пам'яті: механічна, логічна, сенсорна, короткочасна, оперативна, довготривала. Процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, відтворення, забування. Умови ефективного запам'ятовування.

Тема 2. Пізнавальні психічні процеси: раціональне пізнання.

Мислення та уява: умови виникнення та розвиток в онтогенезі. Види мислення. Логічні операції. Види уяви. Індивідуальні особливості пізнавальних психічних процесів.

Тема 3. Увага.

Увага як стан свідомості, її функції та фізіологічні основи. Види уваги за спрямованістю та активністю свідомості: внутрішня та зовнішня увага, мимовільна, довільна та післядовільна увага. Статичні та динамічні властивості уваги. зосередженість, стійкість, обсяг, переключення, розподіл уваги, неуважність, розсіяність уваги. Проблема неуважності, її причини та способи подолання.

Тема 4. Емоції та почуття.

Поняття про емоційну (афективну) сферу психіки, її функції. Емоції, почуття, афекти, настрої, пристрасті, фрустрація. Взаємозв'язок афективної сфери з іншими проявами психіки людини: зв'язок емоцій та потреб. Емоції та почуття, їх диференціація. Фізіологічні основи переживання емоцій та почуттів, їх вісцеральні та експресивні прояви. Види емоцій та почуттів. Регуляція негативних емоційних станів.

Тема 5. Воля.

Поняття про волю, вольове зусилля. Функції волі: спонукальна та гальмівна. Вольові дії: мимовільні, довільні, прості та складні. Структура складної вольової дії. Розвиток волі в онтогенезі. Проблеми розвитку та формування волі. Вольова саморегуляція.

Тема 6. Мотивація.

Внутрішня та зовнішня мотивація, її вплив на результат діяльності. Мотивація досягнення успіху та мотивація уникнення невдачі. Основні причини низького рівня мотивації: відсутність розуміння смислу діяльності для себе та неадекватна самооцінка і страх невдачі. Вплив характеру взаємодії з дорослим на розвиток мотивації досягнення успіху або мотивації уникнення невдачі.

Тема 7. Особистість.

Диференціація та співвідношення понять «індивід», «особистість», «індивідуальність». Психологічна структура особистості. Спрямованість особистості. Типи спрямованості. Самосвідомість та «Я-концепція» особистості.

Тема 8. Індивідуально-типологічні особливості особистості.

Характеристика типів темпераменту. Роль темпераменту в діяльності людини. Враховування темпераменту у вихованні зростаючої особистості. Структура характеру, основні риси типового характеру. Акцентуації характеру. Особливості виховання та формування характеру. Поняття про здібності. Прояв здібностей у діяльності людини. Класифікація видів

здібностей.

Тема 9. Психічний розвиток і навчання.

Рушійні сили психічного розвитку. Види протиріч, що спонукають до розвитку. Фактори психічного розвитку. Психічний розвиток і навчання. Зони розвитку: актуального та найближчого. Поняття про вік та вікову періодизацію психічного розвитку.

Тема 10. Молодший шкільний вік.

Психологічна готовність дитини до навчання у школі. Загальна характеристика ситуації розвитку молодших школярів. Розвиток психічних процесів у молодшому шкільному віці. Формування особистості молодшого школяра. Врахування вікових особливостей в навчанні та вихованні.

Тема 11. Підлітковий вік.

Загальна характеристика ситуації та особливостей розвитку підлітка. Криза тринадцяти років. Стосунки підлітків з однолітками та дорослими. Розвиток пізнавальних психічних процесів підлітків. Формування особистості підлітка. Врахування вікових особливостей в навчанні та вихованні.

Тема 12. Старший шкільний вік.

Соціальна ситуація розвитку старшокласників. Розумовий розвиток у ранньому юнацькому віці. Особливості особистісного розвитку в ранньому юнацькому віці. Криза 17 років. Врахування вікових особливостей старшокласників у навчанні та вихованні.

Тема 13. Основи психології учіння, навчання та виховання.

Психологічний зміст учбової діяльності. Структура учбової діяльності: мотивація, учбова задача, учбова дія, контроль та самоконтроль, оцінка та самооцінка. Проблеми мотивації учіння. Навчання та його психологічні механізми. Структура навчання. Види і форми навчання. Проблема неуспішності, її причини, шляхи подолання та попередження. Психологічні механізми виховання. Виховний вплив та його ефективність. Вікові особливості виховання. Індивідуальний підхід у вихованні.

Тема 14. Педагогічне спілкування.

Стилі педагогічного спілкування. Шкільний конфлікт. Основні стилі поведінки при розв'язанні конфлікту. Шляхи попередження конфліктів. Стратегії конструктивного виходу з конфлікту. Булінг: стратегії подолання та профілактики.

Тема 15. Психологічний аналіз професійної компетентності педагога.

Сутність педагогічної діяльності: мета, предмет, об'єкт, мотиви, продукт та результат педагогічної діяльності. Рівні продуктивності педагогічної діяльності. Професійно важливі якості педагога. Стилі педагогічної діяльності. Професійне вигорання педагогів.

Методика навчання географії

Методика навчання географії як наука. Об'єкт і предмет дослідження МНГ та її завдання. Структура методики навчання географії, її зв'язок з іншими науками та шкільною практикою. Методи науково-педагогічних досліджень МНГ. Вимоги суспільства до сучасного вчителя географії.

Концепція Нової української школи. Мета, завдання, структура і зміст шкільної географічної освіти. Державний стандарт базової середньої освіти. Особистісно-зорієнтований та компетентісний підходи до навчання. Компетентності та наскрізні вміння, які формуються у НУШ. Природнична освітня галузь Державного стандарту. Мета і завдання НУШ та шкільної географічної освіти. Навчальна програма з географії. Структура навчальної програми з географії. Основні змістовні лінії формування географічних знань у середній школі.

Дидактичні принципи і методи навчання географії. Дидактичні принципи як основоположні правила, що визначають процес навчання географії. Характеристика основних принципів навчання географії: принципи науковості, доступності, наочності, систематичності і послідовності в навчанні, індивідуалізації і диференціації навчання, свідомості і активності учнів в навчанні, зв'язку навчання з життям, принцип виховуючого навчання, практичної спрямованості навчання географії; міцності засвоєння географічних знань; краснорядний; емоційності/почуттєвості навчання географії, принцип проблемності навчання тощо.

Краєзнавчий принцип навчання географії.

Поняття «методи навчання». Класифікації методів навчання географії. Характеристика методів навчання географії за джерелом знань та характером навчально-пізнавальної діяльності учнів. Активні та інтерактивні методи навчання географії.

Формування знань, вмінь, компетентностей в процесі навчання географії. Поняття «процес навчання». Функції процесу навчання географії. Компоненти процесу навчання географії. Структура географічних знань. Формування теоретичних знань. Загальні та одиничні географічні поняття, прийоми їх формування. Методи і прийоми вивчення причинно-наслідкових зв'язків, географічних закономірностей. Формування світоглядних ідей в процесі навчання географії. Формування емпіричних географічних знань. Географічні уявлення та прийоми їх формування. зв'язок географічних уявлень і понять. Зміст роботи з географічними фактами і географічною номенклатурою. Формування географічних умінь і навичок. Поняття «уміння» і «навички».

Засоби навчання географії. Поняття «засоби навчання географії». Функції і класифікація засобів навчання географії. Підручники географії, їх функції. Методичні вимоги до підручника географії. Структура підручника. Основні прийоми роботи з підручником географії в різних класах. Навчальні географічні карти як джерело знань. Система картографічних знань та вмінь в шкільних курсах географії. Прийоми роботи з картою. Глобус, його особливості і можливості як навчальної моделі. Переваги комп'ютера як засобу навчання. Електронні підручники, посібники, атласи та методика їх застосування.

Форми організації навчання географії. Поняття «форми організації навчання». Класифікація форм організації навчання географії. Урок – основна форма організації навчання географії. Вимоги до сучасного уроку географії. Основні структурні компоненти уроку. Характеристика основних типів уроків за дидактичною метою. Структура уроків різних типів. Планування навчальної роботи та його види. Календарно-тематичне та поурочне планування роботи вчителя. Підготовка вчителя до уроку. Позакласна робота з географії.

Технології навчання географії. Поняття «освітні технології», «педагогічні технології», „технології навчання”. Структурні частини технології навчання. Критерії технологічності навчання. Класифікації технологій навчання географії. Традиційні технології навчання географії. Технологія пояснювально-ілюстративного, програмованого навчання, диференційованого, групового, проблемного навчання географії.

Інноваційні технології навчання географії. Сутність понять «інновація», «інноваційний процес», «інноваційна діяльність», «інноваційна технологія», «інновації в навчанні». Критерії педагогічних інновацій. Інноваційний процес в освіті та його логіка. Інноваційний потенціал педагога. Критерії наявності у педагога інноваційного потенціалу. Класифікації інноваційних технологій навчання. Типи педагогічних інновацій.

Технології особистісної орієнтації навчання. Особистісно-орієнтований та компетентісний підходи у навчанні географії. Особистісно-орієнтований підхід у викладанні географії як сучасна освітня парадигма. Характерні риси особистісно-орієнтованого навчання. Технології індивідуалізованого та диференційованого навчання. Сутність індивідуалізації та диференціації навчання. Види диференціації. Різномірне навчання.

Компетентісний підхід у навчанні географії, його сутність та основні складові. Поняття «компетентність» та «компетенція». Види компетентностей. Компетентності, що формуються в процесі навчання географії.

Технології розвивального навчання. Види розвивальних технологій навчання. Технології формування творчої особистості та роботи з обдарованими учнями в процесі навчання географії. Технологія розвитку критичного мислення учнів. Технологія розвитку критичного мислення учнів на уроках географії: суть, мета, завдання. Поняття «критичне мислення». Характерні риси критичного мислення. Параметри критичного мислення. Методи і прийоми розвитку критичного мислення.

Нові інформаційно-комп'ютерні технології навчання. Напрямки застосування інформаційно-комп'ютерних технологій в процесі навчання географії. Можливості та переваги ІКТ в процесі навчання географії. Поняття «електронні засоби навчання». Напрямки використання електронних засобів на уроках географії. Комп'ютер як засіб навчання географії.

Можливості, переваги та проблеми при застосуванні комп'ютера як засобу навчання географії. Мультимедійні технології у викладанні географії. Дидактичні можливості інтерактивних мультимедійних дошок. Електронні презентації у викладанні географії. Вимоги до навчальних презентацій. Інтерактивні засоби. Електронні навчальні програми на уроках географії. Види електронних навчальних програм за функціональним призначенням. Характеристики електронних навчальних програм. Структура електронної програми. Методичні вказівки до застосування електронних навчальних програм. Електронний підручник в процесі навчання географії. Електронні атласи та віртуальні глобуси у викладанні географії.

Дистанційні технології навчання географії. Типи взаємодії та особливості комунікації між учителем та учнями під час дистанційного навчання. Режими дистанційного навчання. Особливості онлайн-уроків географії. Основні форми онлайн-комунікації. Засоби організації дистанційного навчання. Інструментарій дистанційного навчання. Методика застосування електронних освітніх ресурсів в процесі навчання географії. Робота з новітніми освітніми платформами.

Технології активізації та концептуалізації навчання. Проектна технологія навчання географії. Мета і завдання проектної технології навчання. Проектування в педагогіці. Метод проектів. Вимоги до застосування методу проектів. Переваги методу проектів. Поняття «навчальний проект». Вимоги до навчального проекту. Типи проектів за змістом та характером діяльності учнів, за характером контактів, за кількістю учасників, за тривалістю проведення. Робота над проектом (проектна діяльність): головні умови та алгоритм. Портфоліо та план проекту. Представлення результатів роботи над проектом. Інтерактивні технології (О.Пометун, Л.Пироженко). Поняття «інтерактивне навчання». Мета інтерактивного навчання. Суть та організація інтерактивного навчання. Класифікація інтерактивних технологій за метою уроку та формою організації навчальної діяльності учнів. Технології кооперативного навчання на уроках географії. Технології колективно-групового навчання. Технології ситуативного моделювання. Технології опрацювання дискусійних питань. Ігрові технології. Ігрові технології навчання. Дидактичні ігри. Вимоги до проведення ігор. Методика організації та проведення дидактичних ігор. Технології інтегрованого навчання. Технологія модульного навчання. Технологія «Створення ситуації успіху» (А.Белкін). Технологія сугестивного навчання. Кейс-технології (case study). Майндмеппінг (ментальні карти).

Приклади кваліфікаційних завдань з методики навчання географії

1. Розробити модель уроку засвоєння нових знань з теми «Літосфера. Внутрішня будова Землі» для учнів 6 класу з використанням елементів технології групової навчально-пізнавальної діяльності учнів. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
2. Розробити модель комбінованого уроку з теми «Рух води в океані» для учнів 6 класу з використанням нових інформаційно-комп'ютерних технологій навчання географії. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
3. Розробити модель уроку узагальнення та систематизації знань з теми «Літосфера» для учнів 6 класу з використанням елементів дидактичних ігор. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
4. Розробити модель уроку засвоєння нових знань з теми «Географічне положення, історія відкриття та дослідження Південної Америки» для учнів 7 класу з використанням роботи учнів з типовими планами характеристики об'єктів. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
5. Розробити модель комбінованого уроку з теми «Геологічна будова, рельєф і корисні копалини Північної Америки» для учнів 7 класу з використанням елементів технології розвитку критичного мислення учнів. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
6. Розробити модель комбінованого уроку з теми «Клімат Африки» для учнів 7 класу з використанням елементів проблемного навчання. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
7. Розробити модель комбінованого уроку з теми «Природні зони Південної Америки».

- Висотна поясність в Андах» із застосуванням інтерактивних технологій навчання. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
8. Розробити модель уроку перевірки, оцінювання та корекції знань, умінь і навичок з теми «Африка» для учнів 7 класу з використанням диференційованих завдань. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
 9. Розробити модель уроку засвоєння нових знань з теми «Кількість населення в світі та Україні. Чинники, що впливають на кількість населення: природний рух, міграції.» для учнів 8 класу з використанням нових інформаційно-комп'ютерних технологій навчання. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
 10. Розробити модель уроку засвоєння нових знань з теми «Світове господарство, світовий ринок. Міжнародний поділ праці. Типи економічних систем. Типізація країн світу за рівнем економічного розвитку, місце України в ній.» для учнів 9 класу із застосуванням різних прийомів роботи з підручником. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
 11. Розробити модель комбінованого уроку з теми «Урбанізація, причини, що її зумовлюють. Міські агломерації. Мегаполіси. Світові міста. Відмінності в рівнях і темпах урбанізації в Україні і світі.» для учнів 9 класу з використанням проектної діяльності учнів. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
 12. Розробити модель комбінованого уроку з теми «Електроенергетика України. Найбільші ТЕС, АЕС, ГЕС, ЛЕП. Використання відновлюваних джерел енергії.» для учнів 9 класу із застосуванням елементів технології розвитку критичного мислення учнів. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.

Методика організації краєзнавчо-туристичної роботи

Тема 1. Методологічні основи краєзнавчо-туристичної діяльності. Зміст понять «туризм» та «краєзнавство», спортивний туризм, класифікація туризму, основні форми краєзнавчо-туристичної діяльності, туристський маршрут, види маршрутів.

Тема 2. Організація туристсько-краєзнавчої діяльності в Україні. Зародження та формування системи дитячо-юнацького туризму. Становлення та формування структури дитячо-юнацького туризму. Становлення сучасної організаційно- територіальної структури туризму.

Тема 3. Методика проведення шкільних навчальних і поза навчальних екскурсій. Мета і задачі екскурсії. Різновиди краєзнавчих екскурсій. Час проведення екскурсії; вікові особливості екскурсантів; ступінь їх поінформованості; мета проведення екскурсії. Підготовка екскурсії. Екскурсійна програма. Екскурсійні об'єкти, засоби наочності. Маршрут екскурсії, конспект розповіді. Підведення підсумків.

Тема 4. Методика проведення туристських походів. Цілі та особливості туристського походу, організація туристського походу, основні етапи, вибір району та планування маршруту, комплектування групи, підготовка документації, розподіл обов'язків між членами групи, підготовка спорядження, організація харчування, організація медичного забезпечення, рух групи на маршруті, категорійні туристські походи, основні вимоги до організації бівуаку.

Тема 5. Методика проведення туристсько-краєзнавчих експедицій. Краєзнавча експедиція як ефективна форма організації досліджень рідного краю. Експедиційні дослідження: завдання, зміст і базові етапи. Галузеві та комплексні експедиції. Основні етапи експедиційних досліджень. Аналіз змісту дослідницьких робіт в межах трьох етапів: підготовчого, польового та камерального. Підготовчий етап: розробка програми і методики польових робіт, форми фіксації матеріалів. Польовий період – як основний етап експедиційних географічних досліджень. Його структура: рекогносцирувальні роботи, виконання програми польових робіт;

післяпольові камеральні роботи. Камеральний (завершальний) період – аналіз, обробка та узагальнення отриманого в полі матеріалу. Польові економіко-географічні та комплексні прикладні географічні дослідження. Особливості досліджень сільськогосподарських підприємств, промислових. Дослідження транспортних пунктів і вузлів, міст. Дослідження адміністративного району. Географічні дослідження для районного планування, потреб містобудівництва, розробки земельного кадастру. Дослідження проблем перетворення природи. Обґрунтування меліорацій.. Розробка регіональних проблем.

Тема 6. Організація роботи шкільного краєзнавчого гуртка. Організація та методичні особливості роботи гуртків. Мета краєзнавчого гуртка. Основні завдання. Програма роботи гуртка. Навчально-методичний план. Орієнтовний перелік обладнання для роботи краєзнавчого гуртка. Організація вивчення природи, населення і виробництва рідного краю. Топографічна і туристична підготовка гуртківців. Організація подорожей. Проведення краєзнавчих досліджень. Участь у конкурсах і змаганнях. Гурткова робота в системі МАН.

Тема 7. Шкільні краєзнавчі кутки та музеї. Організація і діяльність шкільного музею, функції і форми роботи музею, Створення шкільного краєзнавчого музею на базі шкільного кабінету географії на основі зібраної учнями та вчителями колекції. Пошуково-дослідний напрям діяльності шкільного краєзнавчого музею (вивчення історії та природи краю, проведення експедиційних досліджень, складання анкет і опитування населення, пошук, вивчення і поповнення колекцій музею новими експонатами).

Тема 8. Планування шкільної туристсько-краєзнавчої роботи. Структура тематичного плану туристсько-краєзнавчої роботи залежно від віку учнів. Організаційна робота (гуртки, походи, експедиції, експонати музею, документація, обладнання, участь у конкурсах і змаганнях тощо). Підготовка керівників і активу (семінари класних керівників, керівників гуртків, вчителів географії, історії, фізичного виховання, участь в роботі семінарів, курсів тощо). План масових заходів (походи вихідного дня, тиждень туризму, шкільна краєзнавча конференція, участь в районних змаганнях, зльоті, конкурси на кращий клас з ТКД).

Тема 9. Проведення масових шкільних туристсько-краєзнавчих заходів. Особливості організації туристичних змагань і зльотів: вибір місця, забезпечення водою, дровами, під'їзду учасників, планування дистанцій, підготовка обладнання, забезпечення безпеки учасників, медичного обслуговування, підготовка роботи суддів, організація конкурсів, розважальної програми, підведення підсумків і нагородження переможців. Організація туристських походів вихідного дня – відбір учасників, маршрути руху, перевірка знань і вмінь учасників в техніці орієнтування на місцевості, рух з подоланням перешкод на пересіченій місцевості, техніці туристського біваку і в знанні прийомів надання долікарської допомоги потерпілому.

Рекомендована література

Загальне землезнавство

1. Багров М.В., Боков В.О., Черваньов І.Г. Землезнавство. К.: Либідь, 2000. 463 с.
2. Вальчук-Оркуша О.М. Загальне землезнавство. Гідрологія. Вінниця: Едельвейс, 2010. 267 с.
3. Воловик В. М. Загальне землезнавство: практикум (літосфера, біосфера, географічна оболонка, розвиток географічної науки): навчальний посібник. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. 144 с.
4. Волошин І.І. Загальне землезнавство: навчальний посібник для вузів. Ніжин: Видавництво Ніжинського педагогічного університету імені М. Гоголя, 2002. 294 с.
5. Волошин І.І., Уварова А.Є. Загальне землезнавство: практикум. К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000 . 238 с.
6. Дзюбайло А.Г. Загальне землезнавство: підручник. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. 246 с.
7. Коротун І.М. Загальне землезнавство: навч. посібник. Рівне, ДІВА, 2013. 308с.
8. Лясота О.Л., Плахтій Д.Н. Словник термінів загального землезнавства. Кам'янець-Подільський, «ПП «Медобори-2006», 2011. 144 с.

9. Мельничук М.М., Білецький Ю.В. Загальне землезнавство: методичні рекомендації до практичних занять. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010. 112 с.
10. Мольчак Я.О., Ільїн Л.В. Загальне землезнавство. Луцьк: «Вежа», 2015. 232с.
11. Олійник Я.З., Федорищак Р.Л., Шищенко П.Т. Загальне землезнавство. К.: Знання-Прес, 2003. 247 с.
12. Рельєф України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.В. Стецюка. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. 688 с.
13. Савчук, Р.І. Загальне землезнавство з основами краєзнавства: практикум. Суми: Університетська книга, 2015. 184 с.
14. Топчієв О.Г. Предметна область географії та її сучасні трансформації. *Український географічний журнал*. 2016. №1. С. 64-69.
15. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Яворська В.В. Методологічні засади географії: підручник. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 366 с.

Географія материків і океанів

1. Барановська О. В. Фізична географія материків і океанів : навч. посіб. для студентів ВНЗ : [у 2 ч.]. Н. : Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя, 2013. 306 с. ISBN 978-617-527-106-3.
2. Костів Л. Я. Фізична географія материків і океанів. Африка : навч.-метод. посібник. Л. : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 184 с. ISBN 978-617-10-0374-3.
3. Марисова І.В. Біогеографія. Регіональний аспект: Навч. посібник. 2- ге вид., перероб. І доп. Суми:ВТД «Університетська книга», 2005. 128 с.
4. Мельничук В. П., Мельничук Л. В. Практикум з фізичної географії материків та океанів. УжНУ: «Говерла», 2008. 60 с.
5. Шищенко П.Г. та ін. Фізична географія материків і океанів: підручник: у 2- х т. Т.2. Європа. Київ, 2017. 540 с.
6. Шищенко П.Г. та ін. Фізична географія материків і океанів: підручник у 2-х т. Т.1 Азія. Київ, 2017. 643 с.

Фізична географія України

1. Байцар А. Л. Фізична географія України : навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 354 с.
2. Булава Л. М. Фізична географія України. Х.: АН ГРО плюс, 2008. 228 с.
3. Географічна енциклопедія України: в 3-х томах / за ред. О. М. Маринич та ін. К., 1989-1993.
4. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України : підручник. 3-тє вид. Київ : Тво «Знання», КОО, 2006. 511 с.
5. Національний атлас України / НАН України, Інститут географії, Державна служба геодезії, картографії та кадастру; голов. ред. Л. Г. Руденко; голова ред. кол. Б. Є. Патон. К. : ДНВП «Картографія», 2007. 435 с.
6. Клименко В.Г. Фізична географія України: навчальний посібник для студентів географів/ В.Г. Клименко, О. П. Фенько . Харків, 2013.- 96 с.
7. Паньків З. П. Ґрунти України: навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 112 с.
8. Рельєф України : навчальний посібник / за ред. В. В. Стецюка. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. 685 с
9. Руденко В. П. Географія природо-ресурсного потенціалу України. У 3-х част. : підручник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. 552 с.
10. Сивий М., Паранько І., Іванов Є. Географія мінеральних ресурсів України : монографія. Львів : Простір М, 2013. 684 с.

11. Суматохіна І. М. Методичні вказівки до виконання практичних та самостійних робіт з курсу «Фізична географія України». Видання 2-ге, доповнене, оновлене. Дніпро: Друкарня «Будинок друку», 2017. 40 с.

Економічна і соціальна географія України

1. Барановський М.О. Економічна та соціальна географія України: реальний сектор економіки. Навчальний посібник. Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2018 р. 376 с.
2. Заставецька О.В. Економічна і соціальна географія України. Задачі та вправи. 8-9 класи. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан». 1999. 64 с.
3. Заставецька О.В., Заставецький Б.І. Географія населення України. Навчальний посібник. Тернопіль. 2003. 149 с.
4. Масляк П.О. Економічна і соціальна географія України. Підручник для 9 кл. К., 2006. 288 с.
5. Методологічні засади географії: підручник / О.Г.Топчієв, Д.С.Мальчикова, І.О.Пилипенко, В.В.Яворська. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020.
6. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. Київ: Знання, 1998. 416 с.
7. Соціальна географія: підручник / за ред. Л.Немець та К.Мезенцева. Київ: Фенікс, 2019. 304 с.
8. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник. Львів: Світ, 2000. 680 с.
9. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / за редакцією Г.В.Балабанова, В.П.Нагірної, О.М.Нижник. К.: Міленіум, 2003. 404 с.

Регіональна економічна і соціальна географія

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : Навчальний посібник. К. : ВЦ «Академія», 2007. 704 с.
2. Безуглий В. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу : Навчальний посібник. 2-ге вид., доп., перероб. К. : ВЦ «Академія», 2007. 688 с.
3. Г. де Блій Географія. Світи, регіони, концепти = Geography. Realms, Regions, and Concepts [пер. з англ.: Д. Олесевич та ін.]. Київ: Либідь, 2004. 738 с.
4. Економіка зарубіжних країн : Навчальний посібник для вузів / А. П. Голіков, О. Г. Дейнека, Л. О. Позднякова, П. О. Черномаз. К. : Центр учбової літератури, 2008. 463 с.
5. Економіка зарубіжних країн : Навчальний посібник для вузів / В. В. Ковалевський, Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, А. А. Наумчик; за ред. В. М. Осипова. 3-тє вид., перероб. та доп. К. : Центр учбової літератури, 2007. 543 с.

Краєзнавство і туризм

1. Абрамов В.В., Тонкошкур М.В. Історія туризму: підруч. Харків: Видавництво «Форт», 2010. 286 с.
2. Бейдик О.О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К.: ВПЦ «Київ, унт», 2001. 298 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України : Навчальний посібник. 2-ге видання, доп. і перероб. К.: Альтерпрес, 2010. 404 с.
4. Бугрій В.С. Шкільне краєзнавство в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) монографія. Суми: МакДен, 2011.
5. Вишнеvsька О.О. Туристичне країнознавство: підручник. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 594 с.
6. Кузик С. П. Географія туризму: навчальний посібник. К. : Знання, 2011. 271 с.
7. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг: підручник. К.: Знання, 2008. 661 с.

8. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія та практика. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
9. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посібник / П. О. Масляк. К. : Знання, 2008. 343 с.
10. Немець Л.М., Кулешова Г.О., Соколенко А.В. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: навчально-методичний посібник. Х., ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 102 с.
11. Олішевська Ю.А. Основи краєзнавства: навчально-методичний посібник. К., 2011. 276 с.
12. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах: підручник. К. :Кондор, 2008. 408 с.
13. Прокопчук В.С. Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства // Краєзнавство. К., 2011. Вип.3. С. 29- 35.
14. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка. К., Кам'янець-Подільський: Кондор, 2010. 345 с.
15. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. Ніжин: Вид-во Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя, 2010. 336 с.
16. Стафійчук В.І. Рекреалогія: навч. посібник. К.: Альтерпрес, 2006. 264 с.
17. Стафійчук В.І., Малиновська О.Ю. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія: навч. посіб. К. : Альтерпрес, 2009. 427 с.
18. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.

Педагогіка

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник / І. Д. Бех – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
2. Бех Т. Д. Проблема методів виховання у сучасній школі. Т. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136-140.
3. Богданова Г. Підготовка вчителів до формування в учнів життєвих навичок / Г. Богданова // Здоров'я та фізич. культура. – 2007. – № 9. – С. 6-7
4. Бондар В. І. Дидактика: Підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / В. І. Бондар. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
5. Воградова Т. В. Книга класного керівника / Т. В. Виноградова. – Харків: Вид. група – Основа, 2006. – 128 с.
6. Волкова Н. П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. / Н. П. Волкова. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с. (Альма-матер).
7. Годецька Т. Нова українська школа на шляху вирішення проблеми булінгу [Електронний ресурс] / Т. Годецька // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2018. – № 3. – С. 69-77. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dslg_2018_3_12
8. Дем'янюк Т. Д. Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі: науково-метод. Посіб. – Суми: Видавництво «Антей», 2006. – 383 с.
9. Довідник класного керівника в запитаннях та відповідях /авт.-упоряд. М. Є. Канцедал, О. М. Кравцова. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 384 с.
10. Зайченко І. В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. / І. В. Зайченко. – К., «Освіта України», «КНТ», 2008. – 528 с.
11. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
12. Закон України «Про повну загальну середню освіту» №463-IX від 16.01.2020 зі змін. та доповн. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
13. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
14. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч. посіб./ С.Г. Карпенчук. – 2-е вид., – К.: Вища школа, 2005. – 343 с.
15. Книга класного керівника: Довідково-методичне видання / Упоряд. С. В. Кириленко, Н. І.Косарева. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 560 с.
16. Кондрашова Л. В., Лаврентьева О. О., Зеленкова Н. І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник / Л. В. Кондрашова, О.О.Лаврентьева,

Н.І.Зеленкова. Кривий Ріг: КДПУ, 2008. – 187 с.

17. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154

18. Коропатник М. М. Медійна та інформаційна грамотність – одна із важливих компетентностей, які має формувати нова українська школа: виклики інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / М. М. Коропатник // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. – 2017. – № 3. – С. 99-106. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2017_3_14

19. Кузьмінський А.І., Омеляненко С.В. Настільна книга класного керівника: навч.-метод. посібник / А.І. Кузьмінський, С.В. Омеляненко. – К., 2012. – 262 с.

20. Левківський М. В. Історія педагогіки: Підручник / М.В. Левківський. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.

21. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник / Лозова В.І., Троцько Г.В. – Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х.: ОВС, 2002. – 400 с.

22. Максимюк С. П. Педагогіка: Навчальний посібник / С. П. Максимюк. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.

23. Мельничук С. Г. Педагогіка (Теорія виховання): навчальний посібник/ С. Г. Мельничук. – К.: Видавничий дім «Слово», 2012. – 288 с.

24. Настільна книга класного керівника: навч.-метод. посіб. / А. І. Кузьмінський, С. В. Омеляненко. – К.: Знання, 2012. – 262 с.

25. Нісімчук А. С. Педагогіка: Підручник. – К.: Атіка, 2007. – 344 с.

26. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.

27. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів: наказ... від 31.10.2011 р. № 1243 // Вихов. робота в шк.: наук.-метод. журн. 2011. – № 12. – С. 2-26

28. Пащенко М.І. Педагогіка: навч. Посібник / М.І. Пащенко, І.В. Красноштан. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 228 с.

29. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України – 2000. – №22. – С. 3-7.

30. Радул В.В., Кравцова Т.О., Краснощок І.П. Педагогічна практика (виконання навчальної програми з педагогіки): навч.-метод. посіб. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2016. – 160 с.

31. Соціально-педагогічний словник / За заг. ред. В.В. Радула.; Вид 2-е. – Харків: Мачулін, 2015. – 444 с.

32. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; За ред. О. І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 192 с.

33. Фіцула М. М. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. / М. М. Фіцула. – К.: «Академвидав», 2007. – 560 с. (Альма-матер).

34. Холковська І. Л. Організація діяльності класного керівника. / І.Л.Холковська, Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2010. – 194 с.

35. Чайка В. М. Основи дидактики: навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закладів / В. М. Чайка. – К.: Академвидав, 2011. – 240 с.

36. Шиліна Н.Є. Педагогіка: [навч. посіб. для студентів усіх спеціальностей] / Шиліна Н.Є. – Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2011. – 188 с.

37. Ягупов В. В. Педагогіка: Навчальний посібник / В. В. Ягупов. – Либідь, 2002. – 560 с.

Психологія

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН МО України, 1998. – 204 с.

2. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська та ін. – К.: Каравела, 2006. – 344 с.

3. Вікова психологія / Під ред. Г.С.Костюка. – К.: Рад. школа, 1976. – 272 с
4. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навч. Посібник. – К.: Либідь. 2005. – 400 с.
5. Дуткевич Т.В. Загальна психологія. Теоретичний курс [текст] навч. посіб. / Т.В. Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2016. 388с.
6. Іонов І.А. Фізіологія вищої нервової діяльності (ВНД): навчальний посібник / І.А Іонов, Т.Є. Комісова, А.В. Мамотенко, С.О. Шаповалов, Сукач О.М. Теремецька Н.Ф Катеринич О.О. – Х.: ФОП Петров В.В., 2017. – 143с.
7. Клочек Л.В., Ржевська-Штефан З.О., Уличний І.Л. Психологія. Курс лекцій. Для студентів спеціальності 014. Середня освіта. Кропивницький: ФОП Піскова М.А., 2021. – 220 с.
8. Клочек Л.В., Мельничук С.К., Ржевська-Штефан З.О., Уличний І.Л. Психологія. Інформаційно-методичні матеріали для майбутніх учителів. – Кропивницький: ФОП Піскова М.А., 2021.
9. Максименко С.Д. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
10. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі: [В 2 т.]. – К.: Форум, 2002.
11. Ржевська-Штефан З.О., Клочек Л.В., Уличний І.Л. Основи психологічних наук. Навчально-методичне забезпечення самостійної роботи студентів ВНЗ. Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2019. – 302 с.
12. Савчин М.В. Педагогічна психологія: Навч. Посібник. – К.: Академвидав, 2007. – 427 с.
13. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с.
14. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Вікова психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
15. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Загальна психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
16. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А. Педагогічна психологія. Навч. посіб. – Київ «Центр учбової літератури», 2012. – 168 с.
17. Усе про мотивацію / уклад. А. Г. Дербеньова. – Х.: Вид. група «Основа», 2012. – 207 с.

Методика навчання географії

1. Дидактика географії : монографія (електронна версія) / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. К. : Ніка-Центр, 2013. CD, ISBN 978-966-521-619-3. 570 с
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. – Київ: Академ.видав, 2012. – 352 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. – Київ: Академ.видав, 2015. – 304 с.
4. Загальна методика навчання географії : підручник [з грифом МОНМС України] / О.М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. К. : ДНВП "Картографія", 2012. 512 с.
5. Коберник С. Методика навчання географії в школі: Навчально-методичний посібник. К.: Стафед-2, 2000. С.7-11.
6. Коберник С.Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : навч. посіб. / С.Г. Коберник., Р.Р. Коваленко., О.Я. Скуратович.; за ред. С.Г. Коберніка. К. : Навч. книга, 2005. 319 с.
7. Корнєєв В.П. Технології в навчанні географії / В.П. Корнєєв. Х.: Основа, 2004. 112 с.
8. Маслова Н. М. Сучасні освітні технології у викладанні географії: Навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Н. М. Маслова. – Кропивницький, 2019. – 101 с.
9. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2016 – 583 с.
10. Навчання географії : Понятійно-термінологічний словник (Рекомендовано МОН України)

- як понятійно-термінологічний словник для вищих навчальних закладів (протокол засідання комісії з географії НМР МОН України від 10 червня 2014 р.) / В.М.Самойленко, Я.Б.Олійник, Л.П.Вішнікіна, І.О.Діброва. К.: Ніка-Центр, 2014. 352 с.
11. Освітні технології навчання: Навч.-метод. посіб. / За ред. О. М. Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003.– 255 с.
 12. Самойленко В. М. Дидактика географії: Монографія. К.: Педагогічна думка, 2014. 586 с.
 13. Самойленко В.М. Викладання дидактики географії : Навчальний посібник. К.: ДП "Прінт Сервіс", 2016. 240 с.
 14. Самойленко В.М. Дефініції дидактики географії : Понятійно-термінологічний словник (електронна версія) / В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. К.: Ніка-Центр, 2013. CD (214 Мб), ISBN 978-966-521-349-9. 334 с.
 15. Самойленко В.М. Методика навчання географії : Навчальний посібник-практикум / В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна, Т.С. Япринець. Полтава: ПП Шевченко, 2014. 190 с.
 16. Самойленко В.М. Навчання географії : Понятійно-термінологічний словник (з грифом МОН України, електронна версія) / В.М.Самойленко, Я.Б.Олійник, Л.П.Вішнікіна, І.О.Діброва. К.: Ніка-Центр, 2015. 352 с. URL: <http://www.geo.univ.kiev.ua/images/samojlenko.pdf>
 17. Топузов О.М., Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П. Загальна методика навчання географії: підручник. К.: Картографія, 2012. 512 с.

Методика організації краєзнавчо-туристичної роботи

1. Костриця М.Ю., Обозний В.В. Шкільна краєзнавчо-туристична робота. К.: Вища школа, 1995. 224с.
2. Костриця М.Ю., Обозний В.В. Шкільна краєзнавчо-туристська робота. К.; Вища школа, 1995.
3. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм. К.: Вища школа, 1994. 191с.
4. Туризм в Україні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96
5. Курс лекцій «Краєзнавча та туристична робота» : <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/268/1/kraezn%20rob.pdf>
6. Краєзнавча робота в школі: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/kraeznavstvo_i_turizm/kraeznavcha_robota_v_shkoli/63-1-0-817

Інформаційні ресурси - з географічних та краєзнавчо-туристичних дисциплін

1. Національний атлас України [електронна версія]. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/atlas/>
2. http://uk.wikipedia.org/wiki/Фізична_географія_України
3. http://moyukraina.io.ua/s108585/korisni_kopalini_ukraeni
4. http://www.google.com.ua/search?hl=ru-UA&as_q=Корисні+копалини+України
5. http://www.franko.lviv.ua/faculty/geology/phis_geo/fourman/E-books-FVV/Interactivebooks/Meteorology
6. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00004806_01
7. <https://geografiamozil2.jimdofree.com/>
8. <https://subject.com.ua/geographic/lesson/index.html>
9. <https://geomap.com.ua/uk-g8/>

10. <https://geoknigi.com/index.php>
11. http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=12396&id_book=12389&id_parent=12398
12. <http://www.geograf.com.ua/>
13. https://geoknigi.com/book_view.php?id=456
14. <http://nature.land.kiev.ua/?chapter=2>
15. <https://vidsebe.media/read/istorii/34079/6-cikavivh-faktiv-pro-azovske-more-do-vseshvitnogo-dnya-okeaniv>
16. ГУС у Кіровоградській області <http://kirstat.kw.ukrtel.net/>
17. Державний комітет статистики [http://www.ukrstat.gov.ua/Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського \[www.nbu.gov.ua\]\(http://www.nbu.gov.ua\)](http://www.ukrstat.gov.ua/Національна_бібліотека_України_ім._І.І._Вернадського_www.nbu.gov.ua)
18. Всесвітня організація з охорони здоров'я: <http://www.who.org> Конференція ООН з торгівлі і розвитку: <http://www.unctad.org>
19. Країни світу. Режим доступу: www.allcountries.org.ua
20. Країни світу. Режим доступу: www.world-countries.org.ua
21. Міжнародна організація з міграції (МОМ): <http://www.iom.org>
22. Міжнародна організація праці (МОП): <http://www.ilo.org>
23. Організація об'єднаних націй: <http://www.un.org>
24. Основні огляди і доповіді ООН в економічній і соціальній сферах: <http://www.un.org/russian/esa/surveus.htm>
25. Офіційний сайт FAO (статистика з сільського господарства – Food and Agricultural Organization of the United Nations). Режим доступу: www.fao.org Офіційний сайт OICA (International Organization of Motor Vehicle Manufacturers) – статистика з машинобудування. Режим доступу: www.oica.net
26. Офіційний сайт Всесвітньої організації World Steel Association (статистика з чорної металургії). Режим доступу: www.worldsteel.org
27. Офіційний сайт Комісії ООН з промислового розвитку ЮНІДО. Режим доступу: www.unido.org
28. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН: <http://www.fao.org>
29. Сайт регіональної статистики. Режим доступу: www.world-gazetteer.com
30. Галасюк С. С. Основні напрями розвитку туристичного ринку Франції [Електронний ресурс]. / С. С. Галасюк. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/galasjuk3.htm
31. Муха-Шаек Е. Найцікавіші міста Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/evropa.htm
32. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.unwto.org/>
33. Офіційний сайт світової спадщини ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://whc.unesco.org>
34. Парубій Х. Привіт із Мексики! [Електронний ресурс] / Х. Парубій. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/parubij3.htm
35. Пилипенко Г. Гаїті: чорна перлина Карибів [Електронний ресурс] / Г. Пилипенко. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/pylypenko.htm
36. Савула М. Середньовічні замки Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/zamky-evropy.htm
37. Сандовенко І. В. Туризм в США [Електронний ресурс] / І. В. Сандовенко. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_otdyh/usa.htm

- з педагогіки

1. <http://www.info-library.com.ua>
2. <http://eduknigi.com/>
3. <http://psi-help.com/storya-pedagogki.html>
4. <http://pulib.if.ua/book/217>

5. <http://osvita.ua/school>
6. <http://osvita.ua/school/teacher/3510/>
7. http://pidruchniki.ws/17530607/pedagogika/ponyattya_istoriyi_pedagogiki
8. http://ebooktime.net/book_346.html
9. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pedagog/Djurin/index.php
10. http://jorigami.narod.ru/PPcorner/Classics/Komensky/Komensky_Yan_Amos_Velikaya_didakt_izbr.htm
11. http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu/ZNtNDR/2008_28/9.html

- з психології

1. Бібліотека гуманітарних текстів «Аудиторіум». <http://www.auditorium.ru>
2. Булінг у школі: чому українські діти такі жорстокі? <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44425003>
3. Кондратенко Л.О. Психологія первинної шкільної неуспішності: монографія/ Кондратенко Л.О. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 488 с. http://lib.iitta.gov.ua/709374/1/kondratenko_kniga_488str.pdf
4. Перевірте роботу вашого мозку за кілька секунд. http://tsikavapsyhologiya.blogspot.com/2015/01/blog-post_24.html
5. Протидія булінгу. <http://lt.multycourse.com.ua/ua/page/22/103>
6. Психологічні причини неуспішності <https://osvita.ua/school/method/psychology/3482/>
7. Розлад дефіциту уваги та гіперактивності: що потрібно знати батькам і вчителям. <https://nus.org.ua/view/rozlad-defitsytu-uvagy-ta-giperaktyvnosti-shho-potribno-znati-batkam-i-vchytelyam/>
8. Тест онлайн на визначення домінуючої півкулі і стилю навчання <https://psytests.org/cognitive/solatN-run.html>
9. Чути себе: як боротись з професійним вигоранням у вчителів. <https://nus.org.ua/articles/chuty-sebe-yak-borotys-z-profesijnym-vygorannjam-u-vchyteliv/>
10. Як подолати дитячий негативізм? <https://dnz15pazlik.vn.ua/blog/yak-podolaty-dytyachyy-negatyvizm-slova-yakumu-varto-zaminuty-zvychni-zauvazhennya-v-storonu>
11. Як перевірити, чи готова дитина до школи. <https://nus.org.ua/view/yak-pereviryty-chy-gotova-dytyna-do-shkoly/>

- з методики навчання географії

1. Офіційний сайт міністерства освіти і науки, молоді та спорту України // <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/>
2. Офіційний сайт інституту інноваційних технологій і змісту освіти // <http://iitzo.gov.ua/>
3. Методичний портал // <http://metodportal.net/node/581>
4. Учитель географії // <http://vadilla.moy.su/>
5. Всеосвіта.. Спільнота активних освітян. // <https://vseosvita.ua/>
6. Освітній проект “На урок” // <https://naurok.ua/>
7. PROMETHEUS. Найкращі онлайн-курси України та світу // <https://prometheus.org.ua/>
8. Географіка. Географічний портал. // http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/metodika_vikladannja_geografiji
9. Географія для всіх // http://geo-bav.at.ua/load/urok_geografii
10. Я їду на урок географії // <http://geo-teacher.at.ua/>
11. Географія & Історія / Навчально-методичний сайт ПрАТ «Інститут передових технологій» // <http://osvitanet.com.ua/>
12. Geo-klass.at.ua // <http://geo-klass.at.ua/>
13. Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського // www.nbu.gov.ua
14. <http://www.earth.google.com>
15. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі // <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14608/1/MonPaluch.pdf>

